
IKÄÄNTYNEIDEN ITE-TAITEILIJOIDEN LUOVAN ILMAISUN TUKEMINEN

- tiedon kerääminen sadutusmenetelmällä

Jonna Pajamäki ja Saara Räsänen

Opinnäytetyö

Ammattikorkeakoulututkinto

Koulutusala

Kulttuuri

Koulutusohjelma

Muotoilun koulutusohjelma

Työntekijät

Jonna Pajamäki ja Saara Räsänen

Työn nimi

Ikääntyneiden ITE-taiteilijoiden luovan ilmaisun tukeminen - tiedon kerääminen sadutusmenetelmällä

Päiväys

28.4.2011

Sivumäärä/liitteet

78/4

Ohjaajat

Riitta Junnila-Savolainen, Helena Kauttonen, Raili Mähönen

Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani

Kuopion kaupungin perusturvapalvelualueen vanhus- ja vammaispalveluiden päiväkeskustoimintayksikkö, toiminnanohjaaja Maarit Patama

Tiivistelmä

Opinnäytetyössä etsittiin keinoja tukea ikääntyneitä ITE-taiteilijoita. Työ toteutettiin parityönä, yhteistyössä Kuopion kaupungin vanhustyön yksikön kanssa. Se toimii pohjatutkimuksena Kuopion kaupungin Kellokas -kehittämisrakenteen mallintamisessa sekä tietolähteenä Palvelumuotoilua ikääntyville -projektille. Tavoitteena oli etsiä ja löytää ITE-taiteilijoita sekä selvittää heidän tuen tarpeitaan luovassa itseilmaisussa. Tarvekartoitus tehtiin sadutusmenetelmää käyttäen. Sadutettu kohdejoukko koostui neljästä kotona ja palvelukeskuksessa asuvasta, eri-ikäisestä miehestä ja naisesta. He edustivat eri ITE-taiteen lajeja. Tukemistarpeiden selvittäminen perustui kohdejoukon vapaaseen kerrontaan. Henkilökohtaisten sadutusten lisäksi he tapasivat toisensa ja keskustelivat kuinka ITE-taiteen tukemistoiminnan tulisi jatkua. Prosessin aikana selvisi, että ikääntyneet ITE-taiteilijat tarvitsevat vertaistukea. Kannustavan palautteen avulla ITE-taiteilijat saivat tukea itseilmaisunsa jatkamiselle. Kuopion kaupungin vanhuspalveluiden päiväkeskustoimintayksikön toiminnanohjaaja Maarit Patama tulee jatkamaan ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan kehittämistä tämän opinnäytetyön tuloksia hyödyntäen.

Avainsanat

ITE-taide, nykykansataide, sadutusmenetelmä

Field of Study

Culture

Degree Programme

Degree Programme in Design

Authors

Jonna Pajamäki and Saara Räsänen

Title of Thesis

Elderly DIY Artists' Supporting – Information Gathering by Storytelling Method

Date

28.4.2011

Pages/Appendices

78/4

Supervisors

Riitta Junnila-Savolainen, Helena Kauttonen, Raili Mähönen

Project/Partners

Kuopio City Social- and Healthdepartment, operations director Maarit Patama

Abstract

The aim of the final project with thesis was to find elderly self-taught DIY Artists and research their needs for their self-expression. The project was carried out in cooperation with Kuopio City Social- and Health department. DIY artists' supporting function was included in Kuopio City Kellokas development structure. The authors used storytelling method to gather information from four elderly DIY artists. The final result was that elderly DIY Artists need peer support. When they shared their thoughts with other self-taught DIY artists they received constructive feedback. This was vital for their creative self-expression. The thesis will be used as a ground research for Kellokas development structure and for Service Design For Elderly People – a project at Savonia University of Applied Sciences.

Keywords

Self Taught Art, DIY Lives, Storytelling method

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	4	9. SADUTUSTEN TULOKSET	49
2. AIHEEN VALINTA.....	6	9.1 Sadutustilanteessa huomioitavaa	51
3. ITE-TAIDE	8	9.2 Sadutusten toteutuminen käytännössä	51
4. KÄSITYKSEMME IKÄIHMISTEN ITE-TAITEESTA.....	14	10. ITE-TAITEILIJOITA YHDISTÄVÄ FLOW-KOKEMUS.....	54
5. VALITSEMAMME ITE-TAITEILIJAT	16	11. ITE-TAITEILIJOIDEN TUKEMISTOIMINTA	56
5.1 Olavi Heikkinen.....	18	11.1 Vertaistuki	57
5.2 Eija-Riitta Mara.....	23	11.2 Taiteilijaidentiteetin löytäminen ja ylläpitäminen	58
5.3 Ida Kristiina Miettinen	28	11.3 Henkilökohtaisen tuen tarjoaminen	58
5.4 Unto Saarti.....	31	12. ITE-TAITEILIJOIDEN YHTEINEN TAPAAMINEN	61
6. SADUTUSMENETELMÄ	34	13. ITE-TAITEILIJOIDEN VOIMAANTUMINEN VERTAISTUELLISESSA TAPAAMISESSA.....	65
6.1 Sadutustilanne.....	36	14. ITE-TAITEILIJOIDEN TUKEMISTOIMINNAN JATKO	67
6.2. Sadutuskäytäntöön tutustuminen	38	15. PÄÄTÄNTÄ.....	71
7. ITE-TAITEILIJOIDEN SADUTUKSET.....	42	LÄHTEET	76
7.1 Sadutusten tallentaminen	42		
7.2 Luottamuksen syntyminen ja säilyttäminen	44	LIITTEET	
8. SADUTUSTEN TEEMAT.....	45	LIITE 1 PALMU - Palvelumuotoilua ikääntyville -projekti	
8.1 Tuntemukset itseä toteuttaessa.....	45	LIITE 2 Kellokas -kehittämisen rakenne	
8.2 Luovan ilmaisun vaikutus arkielämään.....	46	LIITE 3 Maaseudun Sivistysliitto (MSL)	
8.3 Itseilmaisun vaikutus omaan persoonaan.....	46	LIITE 4 Tuntuu suunnitelma ITE-taiteilijoiden yhteiseen tapaamiseen	
8.4 Teetkö taidetta, oletko taitelija.....	47		
8.5 Itseilmaisun tulevaisuus	48		

1. JOHDANTO

Opinnäytetyömme lähtökohtana on molempien tekijöiden kiinnostus ITE-taiteeseen. Tutustuttuamme PALMU - palvelumuotoilua ikääntyville -projektin (Liite 1) kautta vanhustyöhön ymmärsimme, että kulttuuritarjonta ikäihmisille on vähäistä. Kuopion kaupungin perusturvapalvelualueen, vanhus- ja vammaispalveluiden päiväkeskustoimintayksikön Kellokas - kehittämisrakenne (Liite 2) tarjosi meille kanavan vaikuttaa. Pyrimme työmme aikana mallintamaan Kellokas - kehittämisrakenteeseen kuuluvaa ITE-taiteilijoiden tukemistoiminta osa-aluetta.

Tarkoituksenamme on selvittää Kuopion alueen ikääntyneiden ITE-taiteilijoiden luovan ilmaisun tarpeita, ja nämä huomioiden mallintaa ITE-taiteilijoiden tukemistoimintaa. Kellokas - kehittämisrakennetta ollaan vasta käynnistämässä, joten tarkkaa tietoa ITE-taiteilijoiden luovaa ilmaisua koskevista tarpeista ei vielä tiedetä.

Saadaksemme tarvittavaa tietoa tapaamme ikääntyneitä ITE-taiteilijoita; tutustumme heidän luovaan itseilmaisuuksaan

keskustelemalla heidän kanssaan ja saduttamalla heitä.

Sadutusmenetelmä tukee *Itse Tehdyn Elämän* (ITE) hahmottamista sadutettavan vapaamuotoisen kerronnan avulla.

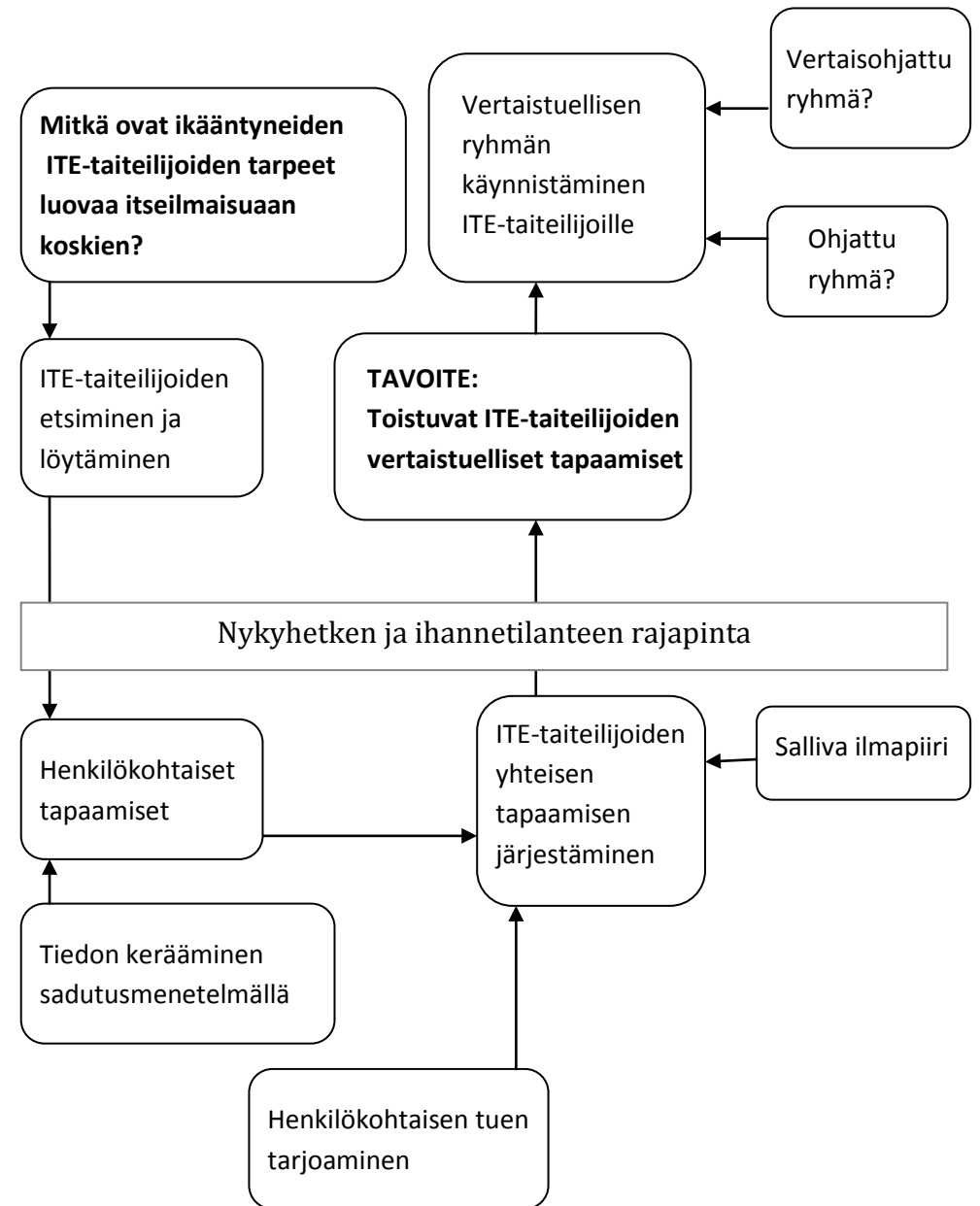
Opinnäytetyötämme tavoitteiden selventämiseksi olemme tutustuneet Pirkko Anttilan (2005) kirjassaan esittelemään pehmeän systeemis suunnittelun malliin.

Toivomme löytävämme yhteistyöhön halukkaita ikääntyneitä ITE-taiteilijoita, joiden kanssa keskustelemalla saisimme lisää tietoa heidän tarpeistaan ja toiveistaan. Uskomme, että henkilökohtaisten tapaamisten lisäksi myös ITE-taiteilijoiden yhteisen tapaamisen järjestäminen on tärkeää. Yhdessä keskustellen he voisivat jakaa ajatuksiaan ja kokemuksiaan omasta itseilmaisustaan. Vertaistuen kautta he saisivat vahvistusta taiteilijaidentiteetilleen.

Toivomme, että onnistumme luomaan ITE-taiteilijoiden yhteiseen tapaamiseen sallivan ja vapaa tunnelman, jotta saamamme informaatio olisi mahdollisimman todenmukaista.

Kuvio 1 kuvaa tulevaa opinnäytetyöprosessiamme. Kuviossa on kuvattu nykyhetken ja ihannetilanteen rajapinta opinnäytetyömme lähtötilanteessa. Soveltamassamme pehmeään systeemisuunnittelun mallissa edetään vasemmasta yläreunasta, oikeaan yläreunaan. Lähtötilanne ja tavoite ovat korostettuina, ja nuolet osoittavat prosessin kulkua sekä opinnäytetyömme vaiheita.

Tavoitteeksi olemme asettaneet ITE-taiteilijoiden toistuvat vertaistuelliset tapaamiset, koska uskomme yhteisillä tapaamisilla olevan merkittävää vaikutusta ITE-taiteilijoiden luovan ilmaisun tukemisessa.

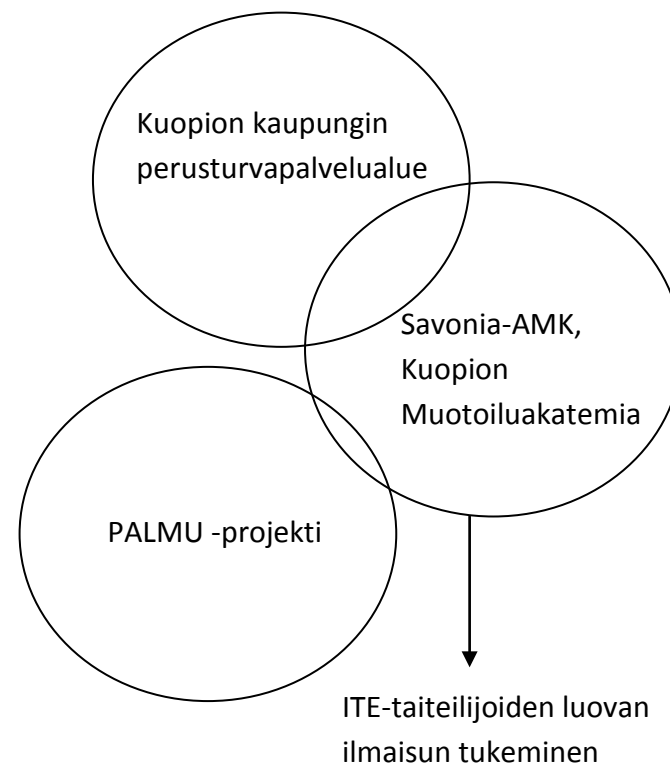
KUVIO 1 Pehmeään systeemisuunnittelun malli (Anttila 2005, 436; soveltanut Pajamäki & Räsänen).

2. AIHEEN VALINTA

Tutustuimme Palvelumuotoilua ikääntyville (PALMU) -projektiin sekä Kuopion alueen palvelu- ja päiväkeskustoimintaan syksyllä 2010. Projektin kautta tapasimme Leväsen palvelukeskuksen toiminnanohjaajan, Maarit Pataman. Kiinnostuimme hänen ideoimastaan Kuopion kaupungin perusturvapalvelualueeseen kuuluvasta Kellokas -kehittämiskentästä, joka tarjoaa ikäihmisille erilaisia kulttuuri- ja vapaa-ajantoimintaan liittyviä palveluita.

Patama tarjosi meille mahdollisuuden osallistua Kellokas -kehittämiskentän suunnitteluun. Kellokas -kehittämiskenttä on jaettu kolmeen osa-alueeseen: kulttuuriluotsi-, vertaisohjaus- ja ITE-taiteilijoiden tukemistoimintaan. Meille tarjottu osa-alue on ITE-taiteilijoiden tukemistoiminta.

Yhteisen tapaamisemme aikana Patama esitteli meille myös päiväkeskustoimintayksikössä aikaisemmin toteutettuja projekteja. Yksi projekteista oli runotyöpaja Minna Canthin 160 -vuotisjuhlan kunniaksi, joka oli toteutettu sadutusmenetelmää käyttäen. Kiinnostuimme sadutuksesta, ja aloimme pohtia menetelmän mahdollisuuksia ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan parissa.

KUVIO 2 Opinnäytetyömme toimintaympäristö (Anttila 2005, 169: mukailen Pajamäki & Räsänen).

KUVA 1 Ulkoteos, tekijä tuntematon.

3. ITE-TAIDE

Vuonna 1998 Maaseudun Sivistysliitto (Liite 3) ja Kansantaiteenkeskus aloittivat kansallinen Itse Tehty Elämä (ITE) -hankeen, jonka aikana kerättiin tiedot noin 300 itseoppineesta taiteilijasta. Virallisesti tämä kartoitusprojekti päättyi vuonna 2000, mutta käytännössä se jatkuu edelleen. Tämän hankkeen tuloksena levisi käsite ITE-taide yleiskieleen ja taidepiirien käyttöön; näyttelyiden, julkaisujen ja tiedottamisen tuloksena. (Haveri 2010)

Maailmanlaajuisesti tällaista omaperäistä luovuutta kutsutaan muun muassa käsitteillä outsider art, atr brut, raw art, contemporary folk art sekä self taught art. Suomessa käsitteeksi on vakiintunut ITE-taide, joka pitää sisällään kaikki nämä taiteen lajit; kuvataiteista performanssitaiteeseen. (Maaseudun sivistysliitto) ITE-taide -käsitteen lisäksi Suomessa käytetään taiteenlajista myös termiä nykykansantaide.

ITE-taiteella tarkoitetaan *Itse Tehtyä Elämää*. Se on taiteeseen kouluttamattomien, itseoppineiden ihmisten tekemää taidetta. ITE-taiteilijat ovat usein vanhempia henkilöitä, jotka tekevät työuransa jollakin varsin tavallisella alalla. He tekevät taidetta töiden ohella, ja varsinkin jäätyään eläkkeelle. (Haveri 2010)

”Monet nykykansantaiteilijat aloittavat taiteen tekemisen aktiivisen työuransa jälkeen. Eläkeikä yleensä koetaan yhteiskunnassamme syrjään vetäytymisen vaiheeksi. Nykykansantaiteilijat eivät ole eläkkeelle jäätyään suostuneet passivoitumaan kotisohvalle television ääreen, vaan he ovat alkaneet toteuttaa taiteellisia päämääriään lisääntyntä vapaa-aikaansa ja elämänkokemustaan hyödyntäen.” (Haveri 2010, 228)

ITE-taiteilijoiden teokset voivat olla lähes mitä vain, veistoksista maalauksiin ja piirroksiin, jopa keksintöihin tai itse rakennettuihin asumuksiin. Usein teoksien toteuttamiseen käytetään kierrätys- ja luonnonmateriaaleja. Tekniikoita ja materiaaleja yhdistellään kekseliäästi ja rohkeasti. (Maaseudun sivistysliitto)

Teemoina teoksissa ovat usein erilaiset eläin- ja ihmisaiheet. Nykykansantaiteilijat tekevät harvemmin töitään abstrakteista aiheista. Heidän teoksilleen on olemassa usein malli; elävästä elämästä, luonnosta, lehtikuvasta tai jostain muusta lähteestä. Esittävyyyteen pyrkiminen ei kuitenkaan pois sulje teosten muokkaamista oman mielen mukaisesti. Lisäysten ja rajausten tekeminen on melko yleistä, eikä lähtökohtana ollut malli välity välttämättä teoksesta. (Haveri 2010)

Valokuvaaja Veli Granö pohti kansantaidetta ja -taiteilijoita esittelevässä *Onnela* -teoksessaan nykytaiteen vierautta mahdollisena syynä (nyky)kansantaiteen esittävyydelle. Esittämättömyyteen kun törmätään usein nykytaiteen teoksissa.

”Kansantaitelijoita haastatellessa törmää toistuvasti suureen epäluuloisuuteen abstraktia taidetta kohtaan. Yleistä on sen vähätteleminen, luokittelu epäsiikioiksi ja alun perin figuratiivisiksi töiksi tarkoitetuiksi epäonnistuneiksi valoksiksi. (--) Vaikka abstraktisesta ilmaisusta olisi mitä mieltä tahansa, on myönnettävä kansalaisten epäluulo sitä kohtaan olevan loogisen päättelyn tulosta. Nykytaide hyödyntää käsitteistöä, joka ei ole suuren yleisön käytössä. Tämän kaltainen tuntemattomien koodien käyttö näyttää asiaan vihkiytymättömältä silkalta typeryydeltä, tai kiusanteolta ja eriarvoisuuden korostamiselta.” (Granö 1989, 101)

Tekemisen prosessi on heille tärkeämpi kuin varsinainen teos. He eivät yritä jäljitellä korkeakulttuurista taidetta, vaan toteuttavat itseään tyyliuunnista välittämättä. ITE-taiteilijalta kysyttäessä on yleistä, että taiteilija vähättelee teoksiaan, eikä koe itseään taiteilijaksi. Osa ITE-taiteilijoista omistautuu taiteelle

kokonaisvaltaisesti, ja he elävät luomassaan maailmassa ollen näin itsekin osana tätä taideteosta.

”Kiehtovimmillaan ITE-taiteilija on poikkeuksellinen persoonallisuus, jolla on jokin huomiota herättävä visuaalinen taito. Koska ITE-taide nimensä mukaisesti on kiinnostunut ”itse tehdystä elämästä”, on elämäntarina vahvasti mukana ITE-taiteilijakuvan muodostuksessa.” (Haveri 2010, 70)

Yhteistä kaikille ITE-taiteilijoille on lähes pakkomielteenomainen päämäärätietoisuus ja uskomaton työinto. Joillakin ITE-taiteilijoilla on myös kuvaelementtejä, joita he toistavat lähes kaikissa töissään. (Elovirta 2005, 13)

”Taidetta on se, mille museot, kriitikot tai muut taidemaailman ”portinvartijat” suovat taiteen aseman. Institutionaalista taidetta on perinteisesti kutsuttu korkeataiteeksi, erotuksena matalampina pidetyistä taidemuodoista kuten kansantaiteesta. Virallisen taidemaailman marginaalissa ja ulkopuolella monet alakulttuurit muodostavat taidemaailmojaan. Esimerkkeinä tästä ovat katutaide ja (--) nykykansantaide.” (Haveri 2010, 14)

ITE-taiteessa teos ilmentää tekijänsä mielenmaisemaa, ja elämäkokemusta. Näin ollen teoksilla on merkitystä. Niillä on myös usein tarina, joka kumpuaa tekijänsä historiasta.

Tekijä nimittää itseään sekä teoksiaan monesti joillakin itse omaksumillaan termeillä. Ne voivat olla itse keksittyjä tai kansan keskuudessa yleisesti käytössä olevia nimityksiä. Tavattuamme yhteistyöhön kanssamme ryhtyneitä ikäihmisiä ensimmäistä kertaa, heistä jokainen korosti, ettei ole taiteilija sanan varsinaisessa merkityksessä.

ITE-taiteilijat tekevät teoksiaan sisä- ja ulkotilaan, kuitenkin niin että yleensä yksi henkilö painottaa enemmän toiseen. Ulkoteokset ovat usein poikkeuksellisen suuria ja niitä on runsaasti.

Vaikuttavimmillaan teokset ovat omassa ympäristössään, kun voi nähdä sen, miten paljon aikaa tekijä on saattanut käyttää teoksen tekemiseen. (Haveri 2010, 157)

Valtaosa jo löydetyistä ITE-taiteilijoista on miehiä. Tähän on pohdittu syyksi sisä- ja ulkoteoksen näkyvyyttä ja löydettävyyttä. Pihataide on luonnollisesti helpommin havaittavissa kuin sisätiloihin keskittynyt visuaalinen ilmaisu. Naisten ja miesten käyttämien tekniikoiden eroja on tutkittu kansanperinteisiin perehtyen;

aiemmin miesten ja naisten tehtävät ovat jakaantuneet selkeästi omiin vastuualueisiinsa. Kodista huolehtiminen ja lasten hoitaminen on ollut tyypillisesti naisten tehtävä. Tästä johtuen tekeminen on keskittynyt luontevasti sisätilaan. (Knuutila 2003)

Käsitöinä nainen on valmistanut sisustus- ja vaateustekstiileitä, joilla on ollut selkeä tarve ja käyttöfunktio. Miehet ovat puolestaan keskittyneet raskaampiin töihin, jotka ovat usein olleet kodin ympäristössä. Myös työnteko on ollut tavallisesti miehillä fyysistä, ja työvälineet sekä -tekniikat perinteisiä. Tämän huomioiden voi

tarkastella sukupuolijakauman merkitystä teosten valmistuksessa käytetyissä tekniikoissa. Nuoruuden ja aikuisiän aikana hankittujen taitojen soveltaminen taiteeseen vanhemmalla iällä on luonnollista. Niinpä rosoisempi ja massiivisempi, jo pelkästään kokonsa ja tekniikoidensa puolesta, ulkotilaan sijoitettu tekeminen on miehille luontevampaa. ITE-taiteilija naiset puolestaan usein soveltavat käsityötaitojaan, ja työskentelevät työskentelytilansa ehdoilla.

” ITE-taiteesta ja nykykansantaiteesta puhuttaessa tarkoitetaan paljolti samaa taiteilijoiden ja teosten joukkoa. Merkittävin ero on se, että ITE-taide viittaa edelleen vahvasti Maaseudun Sivistysliiton organisoimaan toimintaan. Missään tapauksessa nykykansantaide ja ITE-taide eivät ole vastakkaisia tai toisiaan poissulkevia käsitteitä. Kyse on pelkästä sävyerosta ja käyttöyhteydestä, diskurssista ja kontekstista. Yleisessä taidepuheessa ITE-taide on laajentunut organisaationsa ulkopuolelle ja korvannut suurelta osin nykykansantaiteen käsitteen.” (--)

ITE-taide on näkökulma suomalaiseen nykykansantaiteeseen. Vaikka yhtymäkohtia kansainväliseen nykykansantaiteen ja erityisesti amerikkalaisen itseoppineisuuden kanssa löytyykin enemmän kuin eroja, ITE-taide on rajauksiltaan selkeästi omanlaisensa käsite. Siinä missä kansainvälisessä keskustelussa edelleen ollaan huolissaan nykykansantaiteen ”puhdasoppisuudesta” ja autenttisuudesta, ITE-taide on avoin monenkirjaville kansanluovuuden muodoille.” (Haveri 2010, 70)

Olemme tutustuneet ITE-taide käsitteeseen eri julkaisutietojen sekä ITE-taiteilijoiden näkemysten avulla. Opinnäytetyössämme tärkeimpinä lähdeoteoksina ovat toimineet Minna Haverin

KUVA 2 Puinen mies hakkuuaukealla. Tekijä tuntematon. Lapinjärvi, Tuusniemi.

Nykykansantaide tohtorinväitös vuodelta 2010 sekä Maaseudun Sivistysliiton (Maahenki kustantamon) ITE-taide -julkaisut. Emme pyri erottelamaan teoksia toisistaan, vaikka niiden termistö väliajoin vaihtelee ITE- ja nykykansantaiteen välillä. Olemme tulkinneet eri tietolähteitä toisiaan tukevina julkaisuina, ja pidämmekin kokonaisuutta hyvin yhtenäisenä tietopohjana. Tulkintamme näistä kahdesta epätaiteen termistä yhtenä kokonaisuutena perustuu näkemykseemme itseoppineiden taiteesta sekä tällä kentällä vallitsevasta sallivasta ja jatkuvasti muuttuvasta ilmapiiristä.

”ITE-hankkeessa nykykansantaiteen määrittelyyn ja rajauksiin on suhtauduttu varsin suurpiirteisesti. ITE-taide on haluttu pitää avoimena uusille ideoille ja ehdotuksille. Valittaessa ITE-yhteyksissä esitettyjä arjen luovuuden tuotoksia kiinnostavuus on ollut määräävämmässä asemassa kuin niin sanottu puhtasoppisuus ja autenttisuus, joita kansainvälisellä outsider-taiteen kentällä peräänkuulutetaan.” (Haveri 2010, 264)

Jo ikääntyneitä, työelämästä eläkkeelle siirtyneitä itseoppineita taiteilijoita etsiessämme, olemme pitäneet tärkeänä lähtökohtana paitsi heidän innokkuuttaan ja omistautuneisuuttaan omintakeiseen luovaan tekemiseen, myös heidän tarvettaan päästä esille, ja saada rakentavaa palautetta. Opinnäytetyömme ja Kellokas-kehittämisrakenteen yhteisenä tavoitteena on tukea ITE-taiteilijoiden luovaa itseilmaisua ja tarjota heille heidän tarvitsemansa ilmaisukanava.

Mielestämme ITE-taiteilijoiden osaamisella on merkittävä huomioarvo, ja heidän laajalla tuotannollaan ehdoton esitysarvo. Myös heidän luovan prosessinsa elämänhallinnallinen merkittävyys on huomioita asia. Se ei mielestämme saisi kuitenkaan olla ainoa

peruste, jonka kautta ikääntyneiden ITE-taiteilijoiden teoksia tarkastellaan.

Olemme molemmat törmänneet opinnäytetyöprosessimme aikana kulttuurissamme vallitsevan tehokkuusajattelun seurauksiin. Työelämäkeskeisyys ja menestyksen korkea asema vaikuttavat väistämättä ikääntyvien ihmisten arvostukseen ja huomioimiseen. Osittain yksilökeskeisyydestä johtuen vanhempi väestö eristäytyy nuoremmista sukupolvista, ja fyysisen tai psyykkisen kunnon huonontuessa moni laitostuu muutettuaan palvelukeskukseen.

Melko yleinen oletus näiden ihmisten tulevaisuudesta on hiljalleen hiipuva elämä. Vanhenemisesta huolimatta monilla ihmisillä on edelleen jatkuva tarve toteuttaa itseään. Aikaa tekemiselle on aikuisikään verraten huomattavasti enemmän. Elämäkokemus ja monenlaiset ihmissuhteet ovat vahvistaneet heidän identiteettiään ja itsetuntemustaan. Miksi siis näiden ihmisten itsensä toteuttamista ei huomioitaisi arvokkaana, vähintään yhtä tasavertaisena muiden luovalla alalla toimivien tekijöiden kanssa?

KUVA 3 Auringonlasku Flamingon ikkunasta 2010. Eija-Riitta Mara.

4. KÄSITYKSEMME IKÄIHMISTEN ITE-TAITEESTA

Selvittääksemme käsitystämme ikäihmisten tekemästä ITE-taiteesta, tulee meidän ensiksi selvittää näkemyksemme ikäihmisestä. Ikäihminen merkitsee meille työuransa päättäneitä, eläkkeelle siirtynyttä henkilöä.

ITE-taidetta tarkastelemme työssämme eri lähteiden kautta.

Oikeaoppisuuteen emme aio puuttua. Emme ole taiteenammattilaisia, emme kriitikoita tai korkeataiteen kentällä toimivia tekijöitä. Olemme kaksi muotoilun opiskelijaa, jotka omien näkemystensä sekä Kellokas -kehittämiskäytännön asettamien rajojen mukaisesti tulkitsevat Kuopion alueella asuvien ikäihmisten itseoppinutta luovaa, taiteellista ilmaisua. Nimitämme projektissamme mukana toimivia ikäihmisiä ITE-taiteilijoiksi, koska koemme heidän täyttävän riittävästi ITE-taiteilijuuteen liittyviä ominaisuuksia.

Opinnäytetyömme ITE-taiteilijoihin tutustuessamme olemme saaneet iloksemme huomata, kuinka värikkäitä, omalaatuisia ja voimakkaita persoonia he ovat. Jokaisella on oma ilmaisutyylinsä ja tekniikkansa; jokainen taiteilija toteuttaa itseään, näkemystään valmiuksiensa mukaisesti. Fyysiset rajoitteet eivät estä heitä

toteuttamasta itseään, vaan asettavat haasteita, joita ITE-taiteilijat ovat ratkaisseet parhaaksi kokemillaan tavoilla.

Jokainen ITE-taiteilija on joutunut kohtaamaan väistämättömän tosiasian, että ikääntymisen myötä tekeminen muuttuu itsestä riippumatta. Terveystilan muuttuminen vaikuttaa väistämättä itseilmaisuuksiin. Tämä koetaan varmasti vaikeaksi asiaksi, mutta kukaan kanssamme keskustelleista henkilöistä ei ole jättänyt tekemistään.

Tulevaisuuden näkymässä ITE-taiteilijat jatkavat luovaa työskentelyä erilaisin tavoin. Tekniikoiden soveltaminen on epäilemättä luovaa ongelmanratkaisua. Ilmaisus muuttuu, kehittyy ajan myötä jatkuvasti erilaiseksi, mutta näkemissämme tapauksissa, persoonalliseksi.

ITE-taiteilijoiden etsiminen ja löytäminen

”ITE-hankkeessa nykykansantaiteilijat on ensin ”etsintäkuulutettu”, sitten etsitty ja löydetty” (Haveri 2010, 247).

Kiasmassa vuonna 2005 järjestettyyn Omissa maailmoissa -näyttelyyn etsittiin ITE-taiteilijoita ”etsintäkuulutusten” avulla. Koska ITE-taiteilijat eivät pidä ääntä tekemistään, eivätkä ole julkisuushakuisia, täytyy usein jonkun muun löytää heidät. Tässä tapauksessa sukulaisia, naapureita ja tuttavien pyydettiin kertomaan, mikäli he tuntevat jonkun mahdollisen ITE-taiteilijan. Ilmoituksia oli lehdessä ja internetissä. (Kiasma)

Opinnäytetyössämme ITE-taiteilijoiden etsiminen käynnistyi yhteistyössä Maarit Pataman kanssa. Hän otti yhteyttä Kuopion kaupungin vanhus- ja vammaispalveluiden henkilökuntaan eri toimipisteissä sähköpostin välityksellä. Lisäksi tapasimme Kellokas -kehittämiskeskityksen avainhenkilöitä Suokadun päiväkeskuksessa. Tapaamiseen osallistuivat Kuopion kaupungin vanhuspalveluiden palveluesimies Ulla Reiman, toiminnanohjaaja ja vapaaehtoistyön koordinaattori Jaana Myller sekä toiminnanohjaaja Vieno Arpola. Keskustelimme ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnasta, Kuopion

kaupungin tilojen käyttömahdollisuuksista sekä ITE-taiteilijoiden etsimisestä.

Saimme jo tapaamisen aikana mahdollisten ITE-taiteilijoiden yhteystietoja. Reiman, Myller ja Arpola lupasivat myös tiedottaa kollegoitaan ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnasta, jotta he osaisivat havainnoida työympäristöään kehittämiskeskityksen silmällä pitäen. Yhteyshenkilöksi sovimme Pataman, joka koordinoi projektia ja kokoaa ITE-taiteilijoihin liittyvät tiedot meidän käytettäväiksemme.

Käynnistettyämme ITE-taidetta tekevien ikäihmisten etsimisprosessin saimme monia yhteystietoja Kuopion kaupungin vanhuspalveluiden kautta. Tämän lisäksi ”ilmiantoja” alkoi tulla myös puskaradion kautta, kun kanssamme keskustelleet, yhteistyökumppaneidemme välityksellä asiasta kuulleet, havahtuivat löytämään ITE-taidetta ympäriltään.

5. VALITSEMAMME ITE-TAITEILIJAT

Saamiemme tietojen pohjalta otimme yhteyttä Kuopion alueella asuviin ikäihmisiin. Yhteystietojen lisäksi tiesimme vain vähän heidän luovasta tekemisestään. Keskustelimme puhelimitse, ja kävimme tapaamassa opinnäytetyöstämme kiinnostuneita henkilöitä. Näiden tiedusteluiden jälkeen aloimme pohtia keiden kanssa työskentelisimme opinnäytetyössämme.

Opintoihimme ei sisälly sosiaali- ja terveystieteiden koulutuskokonaisuuksia. Tämän huomioiden valitsimme mahdolliset ITE-taiteilijat fyysisen ja psyykkisen kunnon rajoitteiden mukaan. Kanssamme toimivien ikäihmisten tuli toimintakykynsä puolesta pystyä itsenäisesti keskustelemaan kanssamme *Itse Tehdystä Elämästään*.

Perustelu rajata ITE-taiteilijat lievempien toimintarajoitteiden mukaan on, että emme pysty ottamaan vastuuta kenenkään terveydentilasta tapaamisissamme; emme välttämättä osaa tulkita toimintakykynsä menettänyttä henkilöä oikein, eivätkä aikaresurssimme riitä kokonaisvaltaiseen yhteistyöhön hoitohenkilökunnan kanssa. Opinnäytetyömme ITE-taiteilijat on siis rajattu näiden perusteiden mukaisesti.

Saimme kaikkiaan kahdentoista mahdollisen ITE-taiteilijan yhteystiedot, joista valitsimme tapaamisten perusteella neljä luovaa, itseoppinutta ikäihmistä. Valintaperusteina pidimme riittävän toimintakyvyn lisäksi vahvaa luomisen halua sekä selkeää palautteen ja keskustelukumppanin tarvetta.

Valinta ikäihmisten välillä ei ollut yksinkertainen. Tilannetta kuitenkin helpotti tieto siitä, että vaikka emme oman opinnäytetyömme aikana ehtisi toimia tasapuolisesti kaikkien ikäihmisten kanssa, on heillä tulevaisuudessa edelleen mahdollisuus päästä osalliseksi ITE-taiteilijoiden tukemistoimintaan.

Valitsemiemme neljän ikäihmisten itseilmaisun tarve ja toimintamahdollisuudet vastasivat asettamiemme valintaperusteita. He kiinnostuivat projektistamme, ja lähtivät siihen mielenkiinnolla mukaan.

Saadaksemme mahdollisimman realistisen ja monipuolisen otoksen, valitsimme itseoppineet ITE-taiteilijat opinnäytetyöhömme eri luovuuden aloilta. Jokaisen taiteellinen tekeminen painottuu eri osa-alueelle.

Tarkoituksenamme ei ole ohjata tekemistä. Keräämme tietoja jo tehdystä elämästä, sekä tekeillä olevista luovista prosesseista. ITE-taidetta ei voi kenellekään opettaa, eikä se ole työmme tarkoituskaan.

”Nykykansantaiteilijat ovat taiteilijuudessaan valmiita; heillä ei ole tarve kehittyä minkään ulkopuolisen normiston mukaisesti. Nykykansantaiteen taidot liittyvät yksinkertaisesti arkiseen kekseliäisyyteen ja kätevyYTEEN.”
(Haveri 2010, 75)

Pyrimme tapaamisemme aikana keskustelemaan avoimesti ITE-taiteilijoiden kanssa. Selvitämme, mitkä ovat heidän tekemisensä lähtökohdat ja teostensa inspiraation lähteet. Kiinnitämme huomiota heidän itsenäisen työskentelynsä tavoitteisiin sekä tekemisen vaikutuksiin arkielämässä. Yritämme luoda yhteisen keskustelevan ilmapiirin, jonka avulla opimme ymmärtämään ikäihmisten tarpeita luovan itseilmaisun alueella. Haluamme korostaa tekemisen arvokkuutta yli ikärajojen sekä teosten taiteellista arvoa.

Seuraavista henkilöesittelyistä lähtien käytämme ITE-taiteilijoiden etunimiä puhuessamme heistä, ja palatessamme yhdessä käymiimme keskusteluihin sekä pitämiimme sadutuksiin.

5.1 Olavi Heikkinen

Suomalainen mies

Suutele naistasi vanhana vielä
suomalainen mies
herätä hehkuun, lämpöön jälleen
rakkauden lies.

Vain rahasta, tupakasta, viinasta
huolta kannoit
sydämesi, huulesi
koviksi kuivua annoit.

Sanat hellät
ei käytössä kuluneet
kätesi kylmät
ei naista koskeneet.

Tyttöjä katselit
kauniita nuoria
huomaa et enää
omaa muoria.

Vaikka jo itsekin
vanha olet
painavin jaloin
polkua polet.

Näin sähkösäätet
on unelmasi
ja suonikohjuiset jalat
on vaimollasi.

Mutta vaimosi
kaltaista naista
et löydä hakemalla
vakkana kun osaa olla
raskaan kannen alla.

Olavi Heikkinen

”Tukan juuresta, kynän kärkeen”

”Punominen sanoista paperille”(Olavi, 13.1.2010)

Ennen sairaseläkkeelle siirtymistä Olavi toimi yksityisyrittäjänä Kuopiossa. Hän on työkänsä aikana työskennellyt kuitenkin myös muissa tehtävissä, Suomessa ja ulkomailla, muun muassa rauhanturvaajana.

Jäätyään pois työelämästä halvauksen seurauksena Olavi on alkanut kirjoittaa. Tämän itseilmaisukanavan hän löysi diabeteslääkäriensä avulla. Yhteisissä keskusteluissa he pohtivat uusia mahdollisuuksia, joiden kautta Olavi löytäisi sisältöä muuttuneeseen elämäntilanteeseensa. Keskusteluidemme aikana on toistuvasti noussut esiin kirjoittamisen tärkeys Olavin elämässä. Hän kertoo jaksaneensa jatkaa halvauksen jälkeen juuri luovan kirjoittamisen avulla.

Olavi on työuransa aikana kirjoittanut pöytäkirjoja, mutta ne eivät ole vastanneet luovuuden tarpeeseen. Hän kuitenkin kokee, että halu kirjoittaa omalla tavalla, on ollut läsnä lapsuudesta asti. Kansakoulun, suomen kielen ja kirjoittamisen tunneilla, hän valitsi omien sanojensa mukaan aina ”huhua -aiheen”, ainoana poikana

koko ryhmästä. Kirjoituksen eläessä mielikuvituksen mukaan, opettaja kehotti saamaan tekstiä valmiiksi ja luokkatoverit naureskelivat innostukselle.

Aioin katsella, huomasin katselin

Tahdoin kättäsi koskettaa, minähän kosketin

Voisinko sua rakastaa, olenkin rakastunut

Mutta tajuan, että unta se oli vain

Heikki Olavi Heikkinen

20

Omia kirjoituksiaan Olavi nimittää ajatelmiksi, värssyiksi ja pakinoiksi. Rakkauden käsittelemisen hän kokee ykkösteemaksi, jonka rinnalla syntyy kirjoituksia myös muun muassa ”ihmisten erikoistapahtumista” ja savolaisuudesta.

Oman mielikuvituksen lisäksi Olavi inspiroituu kuulemistaan kertomuksista; jos kertomus on todella mielenkiintoinen Olavi saattaa kysyä lupaa kirjoittaa siitä omalla tavallaan. Muokattuaan kertomusta hän vielä hyväksyttää sen, ennen mahdollista julkaisemista.

Aiheita kirjoittamiseen syntyy kaikkialla, mutta ennen pyörätuoliin joutumista Olavi ideoi useimmiten kuntopyörää polkiessaan; hyvän ajatuksen syntyessä hän kirjoitti luonnoksen paperille. Muutokset hän teki jälkikäteen jos koki luonnoksen vielä keskeneräiseksi.

”No, ensimmäisenä mä pyrin ajattelemaan sen asian, ja jopa ehkä mielellään jos pystyn, samaistan. Ja ennen kaikkea sitten koetan tehdä siitä niin että se ois luettava. Ja asennoitua enemmän sen lukijan rooliin, siinä kirjoituksessa.” (Olavi 18.2.2011)

Olavi on osallistunut kirjoituksillaan erilaisiin kirjoituskilpailuihin. Mitään merkittävää palkintoa ei hänen mukaansa ole tullut, mutta tärkeintä onkin ollut rakentavan palautteen saaminen sekä kirjoitusmotivaation ylläpitäminen. Lehtien lukijavärssyistä ja mielipidekirjoituksista Olavin tekstejä on voinut lukea, omalla ja taiteilijanimellä allekirjoitettuna. Julkaistut tekstit hän on arkistoinut itselleen muistoksi.

Kirjoittamisen lisäksi Olavi kerää vitsejä; löytäessään itseään miellyttävän vitsin aikakauslehdessä, hän leikkaa sen, ja liimaa vitsivihkoonsa. Näitä vihkoja on kertynyt vuosien varrella monia; yksittäisten vitsien määrä on arviolta yli kaksikymmentätuhatta. Olavi vakuuttaa, ettei joukossa ole montaa samaa versiota vaan

kaikki niistä ovat ainutkertaisia. Valintaa ohjaa omien mieltymysten lisäksi hänen moraaliset norminsa. Uskontoa tai terveydentilaa halventavat vitsit eivät kuulu vitsivihkojen valikoimaan.

Oletko korvaamaton?

Meillä täällä Savossa päin on tiedossa varma keino testata, onko joku ihminen korvaamaton.

Koe on seuraava:

Täytetään juomalasi vedellä, pistetään sormi siihen ja hetken kuluttua otetaan pois.

Jos veteen jää pysyvä reikä, on hän taatusti täysin korvaamaton.

Ellei reikää jää, voi olla varma, että hänen tehtäviään voi joku toinen tehdä yhtä hyvin, kenties paremminkin kuin hän.

Tätä testiä voisi suositella henkilöille, jotka luulevat, ettei heidän poislähtönsä jälkeen kukaan muu voi heidän tehtäviään hoitaa.

Heikki Olavi Heikkinen

Myös henkilöanalyysien tekeminen kuuluu Olavin harrastuksiin. Tavattuään uuden ihmisen hän kirjoittaa aina saamastaan ensivaikutelmasta. Myöhemmin kohdatessaan saman ihmisen, hän etsii tekemänsä muistiinpanot ja muuttaa niitä tarvittaessa; ensivaikutelma ja ihminen kun saattavat muuttua.

Olavi on aloittanut shakin pelaamisen jo nuorena. Se on tuonut arkeen sisältörikkautta, tekemisen ja uusien ystävien muodossa. Hän pelaa shakkia edelleen viikoittain, eikä usko lopettavansa sitä enää mistään hinnasta. Toinen Olavin urheiluharrastuksista on ollut polkka. Tanssiminen on kuitenkin nykyään jo loppunut, koska fyysinen toimintakyky on heikentynyt. Olavi tanssi parinsa kanssa Suomen mestaruustasolla.

Työt ja ihmissuhteet ovat kuljettaneet Olavia Siilinjärven maatilalta ulkomaiden kautta takaisin Kuopion seudulle; niin paljon on ehtinyt nähdä ja tehdä, että nykyinen rauhallisempi elämä on hänen mukaansa helpompi hyväksyä. Olavi korostaa, että jo osittain taakse jäänyt aktiivinen elämä on muodostunut jaksamisen perustaksi.

”Kyllä se on ollu mun elämän rikkaus. Sisältörikkautta omasta mielestäni. (Olavi, 24.1.2011)

Tällä hetkellä arkeen vaikuttaa huoli omasta terveydentilasta sekä asumisjärjestelyistä. Tilaa ajatuksissa riittää myös kanssaihmisille. Olavi miettii mahdollisuuksia vaikuttaa tämän hetkisen asuinpaikkansa, Mäntylän palvelukeskuksen arkeen. Halu löytää jokaiselle mielekästä tekemistä, on suuri. Hän käy viikoittain asukkaiden kerhossa, jossa hän viihdyttää muita osallistujia keksimällä erilaisia aktiviteetteja ja lukemalla omia kirjoituksiaan.

5.2 Eija-Riitta Mara

Kolme miestä

Kolmen kanssa naimisissa:
Yksi heistä - Oma Rakas,
tosi tarkoituksella pyydystetty.
Joskus siima kireässä
tai elämä muuten liisterissä.
Usein on kuitenkin elomme
sopusoinnussa,
jopa liitelyä pilvissä.

Toinen kolmesta ei kysynyt
lupaa.
Parkinson - muka herra,
kun ei edes
todennäköisyyslaskua
hallinnut.
Astui ovesta sisään väkisin
ja vannoi ikuisen liiton nimiin.

Mutta kahdessa ei vielä kylliksi
mulle.

Tuli kolmaskin - Sjögrenin
sekasikiö.
Joku reuma kuulemma:
jotain tuttua, jotain uutta
yhtä kaikki - jäädäkseen tuli
hänkin.

Mikä neuvoksi nyt mulle -
naisparalle?
Tunkeilijat kyllä on kiikissä,
sillä viis veisaan heistä.
Täysillä elää tahdon
ja rakastaa
tuota itse valittua miestä!

Mutta tuo oma - tosi rakas
on kuin kolli pistoksissa
koska mulla miehiä on - kolme
ja silti vielä työkin mokoma
kiinnostaa tätä naista.
Ei ymmärrä mieheni moista!

Eija-Riitta, 2006

Eija-Riitta on työskennellyt Savonia-ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikön markkinoinnin yliopettajana. Parkinsonin taudin oireiden pahentumisen myötä hän jäi työkyvyttömyyseläkkeelle vuonna 2003.

Valokuvaamisen Eija-Riitta löysi digikameroiden yleistyttyä 2000-luvun alussa. Kiinnostusta valokuvaamiseen on aina ollut, mutta tekniikan opettelu on tuntunut monimutkaiselta. Innostus kuvaamiseen pääsi valloilleen Eija-Riitan huomattua, kuinka helppoa digikameran käyttäminen on. Kuvauskohteita löytyy loputtomiin esimerkiksi oman kesäpaikan puutarhasta, kodin lähimaisemista sekä lapsenlapsista.

”Sinä se sitte aina ihmeellisesti näät noita kuvauskohteita ku mä en edes huomannu tollasta ollenkaa ja sä heti huomaat että se on jotenki kuvauksellista.” (Eija-Riitan ystävä kuvailee hänen valokuvaamistaan, 11.2.2011)

Valokuvauksesta innostuneena Eija-Riitta osallistui Kuopion kulttuuripalvelukeskuksen, Kuopion kaupungin vanhuspalveluiden ja Taiteen aluekeskusten yhteistyössä järjestämään Liikettä kuvaan projektiin, syksyllä 2009. Projekti jakautui kahteen eri osaan; voimauttavan valokuvaamisen ja rakennetun inspiraation

tanssityöpajaan (ks.http://k.kuopio.fi/musiikki/-/asset_publisher/8bLt/content/liiketta-kuvaan).

KUVA 6 Puijon torni, Kuopio 2010, Eija-Riitta Mara.

Työpajojen aikana Eija-Riitta sai rakentavaa palautetta ottamistaan valokuvista. Hän kokee, että valokuvaamisesta sekä itse otetuista valokuvista keskusteleminen olisi erittäin merkityksellistä. Miltei ainut palaute omasta luovasta työskentelystä on tullut internetin Kuvaboxi.fi -sivuston (nykyisin kuvat.fi) kautta. Sivustolle voi lisätä omia kuvia muiden katseltavaksi ja kommentoitavaksi. Asiallisen palautteen saaminen on tuntunut hyvältä, ja kannustanut jatkamaan kuvaamista.

Liikettä kuvaan -projektin aikana otetut valokuvat ovat olleet esillä Kuopiossa, kuvatyöpajan nimeä kantavassa kiertävässä yhteisnäyttelyssä. Eija-Riitta on osallistunut myös VB-valokuvakeskuksen myyntinäyttelyyn. Ammattivalokuvaajien ja harrastajien teoksista hänen kuviaan myytiin toiseksi eniten.

Eija-Riitta ei käytä kuvatessaan salamavaloa, koska haluaa ikuistaa maisemat ja värit mahdollisimman luonnollisina. Parkinsonin taudinkuvan oireisiin kuuluvat pakkoliikkeet, vapina ja heiluminen vaikuttavat väistämättä valokuvaamiseen; kun nämä oireet, eli Parkinsonin ON-vaihe on vahvimmillaan, otetut kuvat tärrähtävät miltei väistämättä. Jalustan käyttö helpottaisi näissä tilanteissa, mutta sen kantaminen on monessa tilanteessa vaivalloista. Myös

KUVA 7 Aurinkopilvipuu 2010, Eija-Riitta Mara.

Eija-Riitan omalaatuisten kuvauskulmien käyttäminen vaikeutuisi jalustan myötä.

Osaa ottamistaan kuvista Eija-Riitta käsittelee tietokoneella, valokuvien muokkaus -ohjelmalla. Hän rajaa kuvia, lisää niihin kehyksiä ja kuvioita sekä muuttaa tarvittaessa valotusta. Onnistuneita kuvia hän tulostaa valokuvapaperille, korteiksi ja kollaaseiksi.

Valokuvaamisen rinnalla Eija-Riitta on kirjoittanut ajatuksiaan runomuotoon, opiskellut kieliä ja restauroinut huonekaluja. Hän kerää jatkuvasti muun muassa punaisia lasiesineitä, jotka ovat esillä hänen kodissaan, erilaisissa asetelmissa. Myös tanssiminen on lähellä hänen sydäntään. Rakennettuun inspiraatioon perustuvan tanssityöpajan aikana muodostui Ihanaiset -tanssiryhmä, jonka aktiivinen jäsen Eija-Riitta on.

Tulevaisuutta ajatellen ja taudinkuvansa hyvin tuntien Eija-Riitta on alkanut suunnittelemaan mahdollisuuksiaan valokuvaamistaan ajatellen. Hän uskoo, että ”pursuavat kuva-arkistot” riittävät niin pitkään kuin hän jaksaa työskennellä. Muokkaamisen, kollaasien, yhdistelmien ja erilaisten kuvakokonaisuuksien kautta työstämismahdollisuudet ovat laajat. Eija-Riitta on hankkinut kirpputoreilta ja antiikkiliikkeistä vanhoja ja upeita valokuva-albumeita, jotka ovat vain yksi mahdollisuus muiden rinnalla.

KUVA 8 Joulukortti 2010, Eija-Riitta Mara.

5.3 Ida Kristiina Miettinen

”Hyvänen aika miten monenlaista on tullu tehtyä. Ei oo koskaan tullut ajatelleeksaan. Ei ykstoikkosta ollut.” (Ida Kristiina, 9.2.2011)

Työ- ja perhe-elämän ohella Ida Kristiinalle ei jäänyt aikaa luovaan itseilmaisuun. Jälkikasvun muuttaessa kotoa ja työelämän, ensin kirjanpitäjän ja viimeisimmäksi kemikalio-osaston myyjän tehtävien jäädessä taakse aikaa omalle luovuudelle vapautui. Eri ilmaisutapojen kokeileminen alkoi; keramiikka, kipsi ja jäteromu muuntuivat teoksiksi maalausten rinnalla. Esittävien ihmishahmojen malleina toimivat sukulaiset, tuttavat ja oma mies.

Maalaaminen, piirtäminen, kirjominen, ulkoteosten sekä patsaiden tekeminen ovat kuuluneet Ida Kristiinan arkeen jo pitkän aikaa. Pöljällä, luonnon äärellä asuminen mahdollisti luovan itsensä toteuttamisen ilman tila- tai häiriötekijöitä. Eri materiaaleista valmistettuja teoksia oli helppo sijoitella pihapiiriin sekä sisälle omakotitaloon; sinne minne mikin olemukseltaan parhaiten sopi. Viime vuosina Ida Kristiina on asunut kaupunkialueella, joten mittakaavaltaan ja työtiloiltaan vaativat, suuret teokset ovat jääneet. Hän on keskittynyt näiden sijasta maalaamiseen ja piirtämisen.

Ida Kristiina ei erottele luovaa ilmaisuaan nuoruuden ja aikuisiän välillä; tekeminen on ollut aina läsnä, vaikkakin viimeisten vuosikymmenten kuluessa aikaa on ollut enemmän.

”Kyllä se on hirveen tärkeitä ollu, kaikki tämmönen harrastelu.

(Miten eroaa normaalista päivästä?)

Se kuuluu siihen arkipäivään, emminä ossaa sitä erottaa. Kun nää arkipäivät hommathan näähän on tuttuja, vaikka mieltis mitä, niin nehän sujuu siinä sivussa.” (Ida Kristiina 9.2.2011)

Itse ohjautuneisuuden ja itseoppineisuuden rinnalla Ida Kristiina on osallistunut myös muutamalle Kansalaisopiston kurssille, muun muassa elävän mallin piirtämiseen. Hän ei ole kuitenkaan kokenut ohjauslähtöistä tarjontaa omakseen, vaan kertoo nähneensä asiat eri tavalla kuin ne usein opetetaan.

”Jos saan kertoa yhden sellasen tappauksen meitä oli sellanen ryhmä siellä kirjoitetti runoja ja sitten kuunneltiin musiikkia ja se ohjaaja sano että siitä musiikista tehdään tuota semmonen maalaus siellä oli vissiin joitakin värikyniä joilla me tehtiin ja toiset maalas maisemia ja näitä kaikkia konkreettisia ja minulle tuli sitten kaikkea muuta siihen, minä kuuntelin sitä musiikkia.

Että semmosta, minusta se oli ihan erilainen, ja se oli hämmästyne se ohjaaja. Että semmosta. ” (Ida Kristiina, 9.2.2011)

Maalaamisen ja muun luovan toteuttamisen rinnalla Ida Kristiina on harrastanut myös teatteria. Esiintyminen on tullut tutuksi Siilinjärven harrastajateatterin jäsenenä. Näyttelijäkokemus näkyykin kerronnan rikkaudessa ja hänen koko olemuksessaan.

Viimeisimpänä työskentelytapana Ida Kristiinalla on maalaaminen musiikkia, mieluiten klassista, kuunnellen. Hän kokee musiikin erittäin voimakkaasti ja muodostaa sävelistä mielikuvia. Näistä mielenmaisemasta kumpuavista mielikuvista syntyy abstrakteja teoksia. Maalaus ei ole välttämättä koskaan valmis; sitä voi korjata, sen päälle voi maalata tai sen voi kääntää piiloon, ja taustaa voi käyttää pohjana uudelle teokselle. Ida Kristiina ei tunne tarvetta nimetä teoksiaan; hän kun on omien sanojensa mukaan höpertänyt niitä niin paljon.

Nimetön 2011, Ida Kristiina Miettinen.

Nimetön 2011, Ida Kristiina Miettinen.

5.4 Unto Saarti

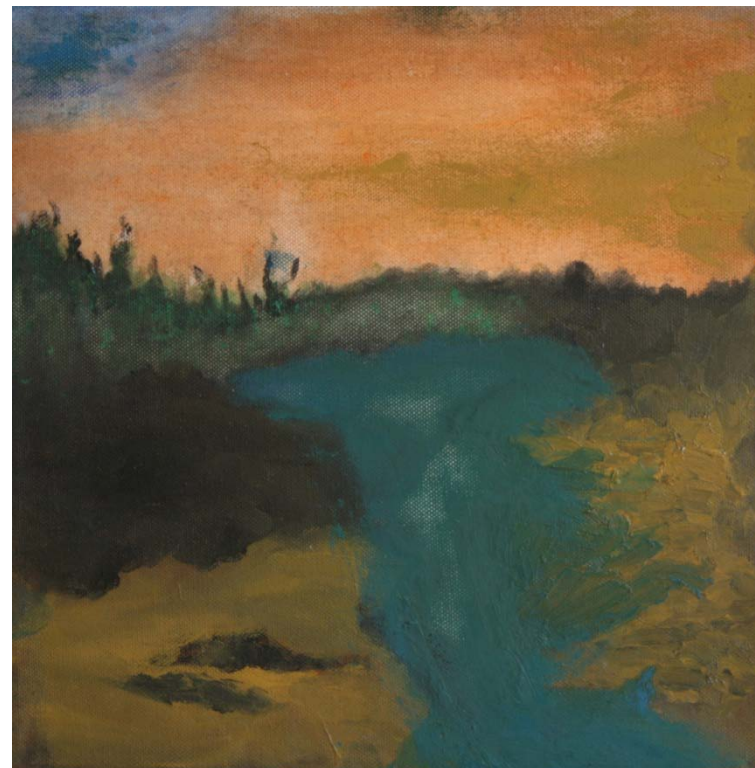
”Käyttää voimakkaita värejä, niin saa näkymään paremmin”
(Unto, 26.1.2011).

”Aina kun tulee vapaata minä piirrän. Se on kerralla valmis,
tai sit jos ei onnistu minä heitän pois.” (Unto 26.1.2011)

Unto on piirtänyt lapsuudestaan lähtien. Maalaaminen öljyväreillä alkoi 1980-luvun alkupuolella. Hän on ikuistanut teoksiinsa näkemiään meri- ja luontomaisemia sekä laivoja.

Työura Merenkulkuhallituksessa on sisältänyt paljon matkustelua ympäri Suomen. Maisemat ovat vaihtuneet, ja Untolle tärkeä luonto on ollut jatkuvasti läsnä. Työn liikkuvuuden ansiosta aikaa luovalle tekemiselle on löytynyt ammatinharjoittamisen ohessa.

Maalaaminen julkisilla paikoilla on herättänyt ihmisten mielenkiintoa. Viimeistely jälki, tekemisen varmuus ja voimakas värien käyttö ovat houkuttelleet ihmisiä seuraamaan tekemistä lähempää. Unto on myös myynyt maalauksiaan niistä kiinnostuneille. Jotkut ostajista ovat myös tilanneet maalauksia haluamistaan kohteista. Useimmiten hän maalaa kuitenkin omaksi ilokseen sekä antaakseen teoksiaan sukulaisille ja tuttaville.

Nimetön, Unto Saarti.

Unto asuu nykyisin Leväsen palvelukeskuksella ja piirtää paljon myös henkilökunnalle. Hänen maalauksiaan on esillä osaston yhteisissä tiloissa, jossa ne luovat viihtyvyyttä.

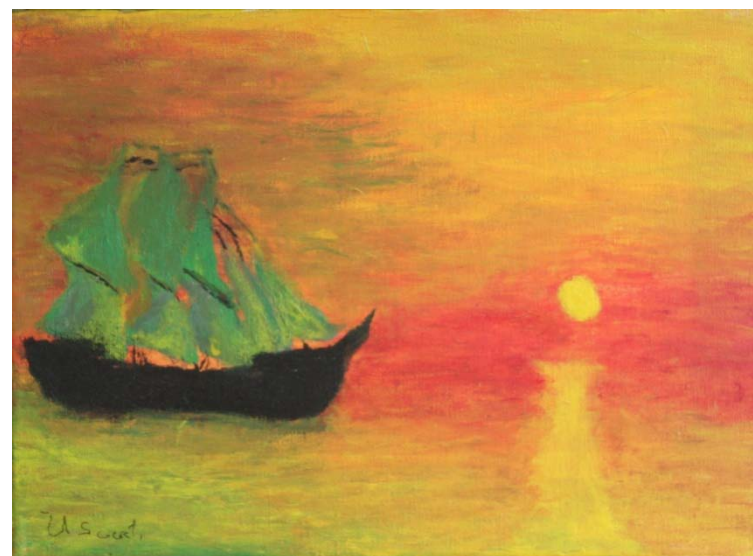
Vahvojen värien käyttäminen, omien sävyjen sekoittaminen sekä voimakkaiden väriyhdistelmien maalaaminen ovat Untolle luontaisia. Luonnon maisemat ja vuodenaikojen vaihtelut tallentuvat suoraan hänen mielestään tai kuvamallin kautta muunnellen maalausalustalle. Myös piirtäminen on tekniikkana mieleinen; tusseilla saa nopeasti aikaan.

Halvauksen seurauksena Unto on opetellut maalaamisen ja piirtämisen uudestaan; oikeakätisyys on vaihtunut vasemmalla kädellä tekemiseksi. Muutos ei ole vaikuttanut luovan ilmaisun paloon, eikä itsekritiikkiin.

”Tietää aina mitä vaan tekee, kuhan tekee vaan.” (Unto, 26.1.2011)

Nimetön, Unto Saarti.

Nimetön, Unto Saarti.

6. SADUTUSMENETELMÄ

”Kerro satu. Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi ja voit muuttaa tai korjata sitä mikäli haluat.” (Karlsson 2006, 93)

”Sadutuksen on kehittänyt Monika Riihelä. Sen ideana on kirjata muistiin sadutettavan vapaasti kertoma kaikkine vivahteineen siten, että saduttaja on pelkkä neutraali kuuntelija eikä tarinaan millään lailla ohjaava haastattelija.” (Hohenthal-Antin 2009, 87)

Psykologi Monika Riihelä alkoi kehittää sadutusmenetelmää 1980 -luvulla. Hän toimi tuolloin koulupsykologin virassa, ja käyttikin ensin menetelmää terapeuttisena välineenä, jonka tarkoituksena oli nostaa lasten itsetuntoa ja osaamista. Vuonna 1995 käynnistettiin Stakesin (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen) Satukeikka -projekti, jonka Riihelä pisti alulle. Riihelä toimi projektissa kehittämispäällikkönä ja hänen kanssaan työskenteli tutkija Liisa Karlson. Projektin yhteydessä menetelmästä alettiin käyttää nimitystä Sadutus. (Karlson 2003, 100)

Pohjana sadutusmenetelmälle on YK:n lasten oikeuksien julistus, jonka yksi kohta käsittelee lasten ja nuorten mielipiteen kuuntelemisen tärkeyttä (Karlson 2003, 9). Yksilöiden henkilökohtaisten ajatusten arvostaminen, niiden vakavasti ottaminen ja ilmaisun tukeminen ovatkin menetelmän perusta.

Tiedonkeruumenetelmäksi opinnäytetyöhömme olemme valinneet sadutusmenetelmän. Valitsimme menetelmän sen keskeisen sisällön takia; sadutuksessa korostetaan vastavuoroista, aktiivista ja arvostavaa suhdetta saduttajan ja sadutettavan kesken. Jokaisen ihmisen henkilökohtaiset mielipiteet ovat arvokkaita, eikä sadutuksen tarkoituksena ole missään tilanteessa arvostella tai arvioida.

Tarinassa tavoitellaan aitoa sadutettavan mielenmaisemasta kumpuavaa omakohtaista muistoa, kokemusta, tunnetta tai mielikuituksen tuotetta. Päätösvalta kerronnasta on sadutettavalla, eli meidän tapauksessamme kullakin kanssamme toimivalla ITE-taiteilijalla. He ovat ehdottomasti asiantuntijoita omassa *Itse Tehdyssä Elämässään*, ja näin ollen osaavat kertoa menneisyydestään tärkeitä, nykyisyyteenkin vaikuttaneita asioita. (Karlsson 2000)

”Sadutus on tapa tai väline, jolla saa tietoa ja voi kertoa omista mietteistään ilman toisen arviointia ja tulkintaa. Kertomuksen kertoja on sadutettava ja kirjaaja saduttaja, sillä kirjaaja on aktiivinen kuuntelija ja siten innostaa sadutukseen” (Karlsson 2000, 11).

”Sadutus riisuu turhat roolit ja rooliodotukset. Kun ei arvostella eikä odoteta tiettyä vastausta, ovat tilanteessa olijat vain kuulijoita ja kertojia. Sadun äärellä ei ole merkitystä koulutuksella, asemalla, iällä eikä kokemuksella. Silloin keskitytään kertomukseen” (Karlsson 2000, 193).

Karlssonin ohjeita tulkiten meidän tehtävämme on toimia opinnäytetyössämme edellä esiteltyjen ITE-taiteilijoiden innostajina ja äänitorvina. Tavoitteenamme onkin saada näiden ikäihmisten moninainen visuaalinen ilmaisu esille; tukien ja kunnioittaen samalla heidän yksilöllisyyttään. Saduttajina me pyrimme kuuntelemaan ennakkoluulottomasti ja kirjaamaan muistiin elämäkerrallisia tarinoita, jotka toivottavasti kauttamme säilyisivät arvonsa ansainneena kulttuuriperintönä.

Uskomme saavamme aitojen mielipiteiden ja henkilökohtaisen kerronnan kautta paljon tietoa ITE-taiteilijoiden elämästä. Sadutettavien kerrontaan voi sisältyä monia haaveita, huomion arvoisia ajatuksia sekä toiveita. Näitä tietoja voidaan käyttää pohjatutkimuksena ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan mallintamisessa.

6.1 Sadutustilanne

Toivomme, että aito kiinnostuksemme sadutettavia kohtaan välittyy sadutustilanteessa, ja mielenkiinnolla kuunteleminen kannustaa sadutettavia kerrontaan omilla ehdoillaan. Sadutustilanteeseen voi toki vaikuttaa sadutushetken ajankohta; päivän aikana on voinut tapahtua jotakin, mikä vaikuttaa mielialaan radikaalisti. Ikäihmisten kanssa toimiessa meidän on otettava huomioon päivittäinkin vaihteleva terveydentila. Nämä seikat huomioiden olemme tarvittaessa valmiita siirtämään ajankohtaa, sillä väkinäinen saduttaminen ei varmasti palvele kumpaakaan osapuolta.

Työskennellessämme vuorovaikutuksessa ikäihmisten kanssa, on oletettavaa että paljon kerrottavaa löytyy. Olemme saaneet jakaa ensitapaamisista lähtien yhteistyökumppaneidemme mitä erilaisimpia muistoja ja ajatuksia. Kaikki saamamme tieto on meille uutta, joten sen käsittely vie paljon aikaa. Meidän tulee löytää tiedoista opinnäytetyöprosessimme kannalta oleelliset ja tärkeät asiat.

Pyrkiessämme tähän tavoitteeseen teemoitamme sadutustilanteet ja teemme ensitapaamisista lähtien valikoivaa litterointia eli oleellisten asioiden poimimista tapaamisissa syntyneistä

muistiinpanoista. Liian tiukkaa rajaamista emme aiheiden tai muistiinpanojen kirjaamisen osalta halua tehdä, koska tarkoituksenamme on pitää työskentelykenttämme vapaana ja vastaanottavana. Yhteistyökumppanimme, sadutettavat, tulevat lopulta pitkälti määrittelemään keskusteluidemme ja tapaamistemme tulokset.

Teimme ensimmäiset sadutuskokeilumme syksyllä 2010, PALMU -projektiin liittyen. Koeryhmänä toimi oma vertaisopiskelijaryhmämme. Sadutukseen osallistui meidän lisäksi viisi henkilöä. Kirjaamisen sijasta käytimme digitaalista nauhuria. Tämä mahdollisti omakohtaisen osallistumisen kokeiluihin. Kirjasimme sadutuksessa syntyneen tarinan sanasta sanaan välittömästi sadutustilanteen jälkeen. Liitimme tekstin Savonia-ammattikorkeakoulun Moodle -virtuaaliympäristöön, jossa se oli jokaisen kurssilaisemme luettavissa.

Kokeilimme saduttamista myös Puijonlaakson palvelukeskuksessa asuvan naisen kanssa. Kirjoittamisen turvana oli nauhuri, jonka äänitettä jouduimmekin kuuntelemaan vielä jälkikäteen tarkistaaksemme kerronnan oikeinkirjoituksen.

Sadutusmenetelmän kirjallisessa tietopohjassa korostetaan syntyvän tarinan kirjaamista välittömästi sadustilanteessa. Tämän on koettu luovan luottamusta sadutettavan sekä saduttajan välille. Kirjaaminen mahdollistaa myös tarinaan välittömän palaamisen, joka on erittäin tärkeää muun muassa muistisairaiden henkilöiden kanssa työskennellessä. Myös yhtäkkiset sulkeutumistilanteet voivat helposti avautua, kun jo syntyneeseen tarinaan palataan ja sadutettava muistaa mistä oli aiemmin kertonut.

Ryhmätilanteessa yhteisen tekstin ääneen lukemisen tärkeys korostuu, koska jokaisella on helposti jo ennakkoiden mielessään ajatus siitä, miten kerronta jatkuu; yhtäkkiset muutokset voivat aiheuttaa hetkittäisiä ”mielentyhjenemisiä”, ja aktiivinen tarinan seuraaminen voi viedä huomiota jo syntyneeltä tarinalta. Yhteisen tarinan ääneen lukeminen lähentää myös ryhmää, ja onnistunut sadustilanne saa yksilöt tuntemaan yhteenkuuluvuutta. (Louni 20.1.2011)

”Yksin kertominen ja ryhmäsadustilanteet eroavat toisistaan. Siksi monet käyttävät molempia sadutusmuotoja. Kahdestaan oleminen synnyttää tietynlaisen intiimin läheisyyden tunteen. Ryhmässä yhdessä kerrottu satu puolestaan luo yhteisöllisyyttä ja

yhdessä pohtimista. Asioita voidaan perustella monesta näkökulmasta. Jotta yhteinen tarina syntyy, on löydyttävä kaikkia tyydyttävät juonen käänneet. Yhteissadussa näkyy ryhmän kiinteyden aste. Samalla kertomus synnyttää yhteenkuuluvuutta, jossa jokaiselle löytyy oma paikka” (Karlsson 2000, 70).

”Pienryhmien toiminta perustuu aktiivisuuteen ja omatoimisuuteen sekä yhteisten toimintatapojen hiomiseen. Vetäjän tai opettajan puheen osuus vähenee, kun taas ryhmäläisten mahdollisuus jakaa ajatuksia lisääntyy. Näin kukin saa enemmän aikaa pohdintaan, ajatusten esittämiseen ja perustelemiseen. Kun näkemyksensä lausuu ääneen, sitä joutuu muotoilemaan ja tarkentamaan sekä kiteyttämään olennaisen. Ääneen sanottuun toinen voi tarttua ja samalla kyseenalaistaa sen, jolloin oma näkemys on pystyttävä perustelemaan. Yhdessä pohtiminen tuo usein esiin sellaisia näkökulmia, joita kukaan ryhmässä ei alun alkaen ole tullut ajatelleeksi. Syntyy uusia innovaatioita, löydöksiä ja oivalluksia. Ryhmä on enemmän kuin jäsentensä summa” (Karlsson 2000, 89).

Henkilökohtaisten yksilösadutusten lisäksi olemme suunnitelleet ikäihmisten ryhmäsadutusta. Uskomme, että yhdessä keskustellen ja tarinoiden syntyisi hedelmällisiä ajatuksia. Vaikka henkilöiden ilmaisutavat vaihtelevat toisistaan paljonkin, on jokaisella yhtäläinen, toisiinsa verrattava into ja halu toteuttaa itseään. Monien ikäihmisten kanssa keskusteltuamme olemme saaneet huomata, kuinka tärkeää samalla aaltopituudella oleminen on; yhteisten kiinnostusten jakaminen koetaan erittäin mieluiseksi.

6.2. Sadutuskäytäntöön tutustuminen

Saadaksemme enemmän tietoa sadutuksesta käytännössä, tapasimme Suomen ortodoksisen museolehtorin Marja Lounin 20.1.2011. Hän on käyttänyt työssään sadutusmenetelmää vuodesta 2009 lähtien, koonnut museokäyttöön ja lainattavaksi sadutussalkkuja sekä pitänyt perehdytyksiä aiheeseen. Keskustelimme yhdessä sadutustilanteessa huomioitavista asioista. Louni kertoi meille omia näkemyksiään saduttamisesta, ja siitä kuinka hän on soveltanut menetelmää eri tilanteissa.

Tapaamisessa hän esitteli meille myös lainattavissa olevat sadutussalkut sisältöineen ja käytäntöineen. Sadutussalkkuja on neljä kappaletta. Jokaisessa salkussa on käyttöohjeet, joissa opastetaan sadutukseen. Lisäksi niihin kuuluu aistimateriaaleja; tuoksuja, käsin kosketeltavia materiaaleja sekä musiikkia. Koska kyseessä on Lounin Ortodoksiselle kirkkomuseolle kokoamat salkut, niissä on myös ortodoksisuuteen liittyviä kuvia. Kuvien tarkoituksena on tuoda museon esineistöä helpommin lähestyttävään muotoon. (ks. Suomen ortodoksinen kirkkomuseo) Sadutussalkut ovat vapaasti lainattavissa.

Louni on työskennellyt paljon lapsiryhmien kanssa, mutta hän on saduttanut väliajoin myös ikäihmisiä. Paneuduimme keskustelussa erityisesti asioihin, jotka tulee huomioida kun toimitaan ikäihmisten kanssa. Kysyimme Lounilta myös saduttajan roolista ja osallistuvuudesta sadutustilanteessa. Halusimme kuulla hänen näkemyksensä siitä, kuinka paljon saduttaja voi osallistua sadutukseen, koska pohdimme ennen tapaamista mikä on oikea tapa käyttää sadutusmenetelmää.

Yhdessä keskustellen tulimme siihen tulokseen, että meidän tulee pohtia roolejamme erityisen tarkasti, koska saduttajia on tilanteessamme kaksi. Yksittäin saduttamisen suljimme mahdollisuuksien ulkopuolelle, koska koemme että sadutustilanteiden ollessa mahdollisimman samankaltaisia, saamme yhtenäisimmän muuttujilta rajatun lopputuloksen. Yhdessä saduttaminen helpottaa myös toteuttamista, kun tilanteeseen keskittyminen voidaan jakaa kahdelle eri taholle. Päätökseen vaikutti molempien halukkuus olla tasavertaisesti jokaisen ITE-taiteilijan tapaamisissa mukana. Halusimme varautua myös mahdollisiin yllättäviin tilanteisiin; jos jotakin sattuisi, meitä olisi kaksi ihmistä auttamassa tilanteessa.

Selkeä roolien jakaminen ennen tilannetta, ja tilanteessa toimiminen yhteisten sääntöjen mukaan on tärkeää. Näin sadutettava ei tunne oloaan epävarmaksi, ja tilanne toimii alusta loppuun selkeästi. Toinen asettuu aktiiviseksi kuuntelijaksi, joka tarvittaessa kommentoi ja kannustaa sadutettavaa, ja toinen pyrkii kirjaamaan tarinan ylös parhaansa mukaan. Kirjaaja pystyy näin keskittymään tauotta pelkkään kirjaamiseen, eikä kommentoiminen aiheuta sekaannusta tarinaan.

KUVA 11 Muistelusalikko ikäihmisille.

KUVA 12 Sadutussalkuissa on runsaasti eri aistimateriaaleja.

Kysyimme Lounilta kirjaamismahdollisuuksista, koska kokeiluiden jälkeen molempien mieltä askarrutti, kuinka kerronnan kirjoittaminen sanasta sanaan onnistuu. Hän kertoi onnistuneen kirjaamisen vaativan keskittymistä sekä kirjoitusharjoituksia. Louni korosti Liisa Karlssonin tapaan käsin kirjaamisen tärkeyttä. Kynä ja paperi välineenä riittävät, eivätkä ne esimerkiksi tietokoneen tapaan aiheuta ylimääräistä häiriötä sadutustilanteessa. Käsin kirjoittaen saduttaja ei piiloudu minkään taakse, vaan antaa helpommin avoimemman ja keskittyneemmän vaikutelman.

Tapaamisen jälkeen pohdimme ensisijaisesti ikäihmisille suunniteltujen sadutussalkkujen käyttämistä virikkeenä ITE-taiteilijoiden sadutustilanteissa. Päätimme kuitenkin saduttaa ilman aistimateriaaleja, koska salkkujen käyttäminen olisi voinut ohjata sadutustilanteita opinnäytetyömme kannalta epäoleelliseen suuntaan. Emme halunneet häiritä ITE-taiteilijoiden keskittymistä millään ylimääräisellä asialla.

Sun voi panna jos minne
Soppa. Kahtoo malle ne
Sitten ~~muuttamaan~~ halua.
Paljon on ~~mitään~~ kukaan
The Mann Siellä korostaa

Oliqväritystä ei voi
korjata. Jälleen ne vaan
sellaisiksi.

—
minä en voi samaa
sitten minne
tu-fesilia
muuttu se on sita
vaihdeliisten luovut
sista-gstr luovutissa
sista

7. ITE-TAITEILIJOIDEN SADUTUKSET

Toteutimme henkilökohtaiset sadutukset viikoilla 6 ja 7, ITE-taiteilijoiden omissa kodeissa, palvelukeskuksessa sekä intervalliasunnossa. Kerroimme jokaisen tapaamisen alussa tulevasta sadutuksesta, ja keskustelimme mahdollisista epäselvyyksistä menetelmää koskien. Sadutus-termin käytön jätimme pois, koska mielestämme se ei kuulostanut luontevalta ollessamme tekemisissä aikuisten ihmisten kanssa. *Satu* olisi saattanut ohjata todellisista tapahtumista poikkeavaan kerrontaan, ja termin käyttäminen olisi voinut kuulostaa vähättelyltä ikäihmisten kerrontaa kohtaan.

Puhuimme saduttamisen sijaan vapaasta kerronnasta, tarinoinnista sekä mielestä ammentamisesta. Kehotimme jokaista sadutettavaa kertomaan ajatuksiaan liikaa miettimättä ja sensuroimatta.

Jokainen tilanne oli intiimi, eikä ulkoisia häiriötekijöitä ollut. Ajankohdat sijoittuivat aamu- ja iltapäiviin ITE-taiteilijoiden toiveiden mukaisesti. Pyrimme sadutustilanteita sovittaessa huomiomaan kunkin yksilön päivärytmin, jotta jokaisen ITE-taiteilijan vireystila ja toimintakyky olivat mahdollisimman hyvät.

7.1 Sadutusten tallentaminen

”Puhutusta sanomasta on vain pieni osa ääneen lausuttuja sanoja. Loppu muodostuu ilmeistä, eleistä, äänenpainoista, tunnelmista, katseista, kehon asennoista sekä ympäristöstä ja ennakkokäsityksistä, joihin liitämme sanotun. Näitä elementtejä ei kirjoitettu kieli tavoita.” (Karlsson 2000, 113)

Karlssonin huomio kirjatun tuotoksen ja tilanteen kokonaisluonteen välttämättömästä erosta voi olla joissakin tilanteissa hyvinkin olennainen. Sadutettavan ryhmän tai henkilön tarinassa esiintyvät väri- ja sävyerot voivat olla erittäin merkittäviä tarinan kannalta. Myös ryhmähengen ja persoonan erottuminen tilanteessa, voi jäädä harmittavan huomaamattomaksi pelkän tekstin välityksellä. Koska työskentelemme vahvojen persoonien kanssa, perehtyen heidän laaja-alaiseen elämäntyöhönsä, olisi mukava välittää mahdollisimman täysi ja moniulotteinen kuva jokaisesta ITE-taiteilijasta. Nämä asiat huomioidessamme meidän tulee arvioida tallennus- ja esitysmahdollisuutemme tarkkaan.

Sadutuksia suunnitellessa harkitsimme erilaisia vaihtoehtoja tilanteen tallentamiselle. Nauhurin käyttö tuntui luontevalta vaihtoehdolta; pienen kokonsa puolesta se ei aiheuttaisi ylimääräistä häiriötä sadutustilanteeseen.

Pohdimme pitkään myös sadutusten videoimista. Tiedustellessamme asiaa selvisi kuitenkin, että videokamera oli jokaiselle sadutettavalle ainakin osittain tuntematon väline ja näin ollen mahdollinen häiriötekijä. Sadutustilanne olisi voinut muuttua helposti arvioivaksi ja painostavaksi. Myös omakohtaisten kokemuksiemme pohjalta tiesimme, että videokameran käyttäminen saattaa vaivaannuttaa; luonnollinen olemus voi muuttua jäykäksi. Näiden seikkojen lisäksi videoiminen olisi vaatinut ulkopuolisen henkilön kuvaajaksi. Uskomme, että vieras ja tilanteessa ylimääräinen henkilö olisi vaikuttanut väistämättä sadutuksen luonteeseen. Näin sadutuksen tulokset olisivat kärsineet, ja olisimme asettaneet sadutettavat mahdollisesti vaikeaan tilanteeseen.

Teimme ensimmäisen sadutuksen aikana saman huomion kuin sadutuskokeiluissa; kirjoittaminen ei onnistunut sanasta sanaan. Vaikka pyysimme sadutettavaa pitämään taukoja ja hidastamaan tahtia, kirjoittaminen aiheutti suuria vaikeuksia. Erityisesti murre sanojen oikeinkirjoitus vaati keskittymistä, ja vei huomiota kuuntelulta. Lauseiden muistaminen vaikeutui huomattavasti tällaisten takeltelujen seurauksena.

Katsoimme tilanteessa parhaaksi kirjoittaa muistiin oleellimmat kohdat kerronnasta, jotta pystyisimme yhdessä palaamaan keskusteluun. Sovimme sadutettavan kanssa, että myös nauhoitamme tilanteen kokonaisuudessaan ja puramme ääniraidan kirjoitettuun muotoon sadutuksen päätyttyä.

Tilanne harmitti, koska sadutuksen tärkeänä osana pidetään nimenomaan sensuroimatonta kirjoittamista tilanteessa, mutta emme valitettavasti keksineet muuta vaihtoehtoa. Jatkuva keskeyttäminen ja hidastaminen olisivat olleet haitaksi kerronnalle. Uskomme, että tilanteen avoin ja välitön ilmapiiri olisi kadonnut. Huomasimme ongelman välittömästi myös kerronnassa, ajatuskatkot lisääntyivät huomattavasti keskeytyksistä johtuen.

Tämän sadutustilanteen jälkeen harjoittelimme kirjoittamista lisää toistemme sanelemana sekä lähipiiriämme saduttaen. Kirjoittaminen kyllä nopeutui, mutta ennestään tuttujen ihmisten kanssa toimiessa se oli myös helpompaa. Ilmaisutavan tuttuus mahdollisti sanojen lyhentämisen, ja lauseisiin jälkikäteen palaamisen. Kuunteleminen oli kirjoittaessa mutkattomampaa, kun äänen paino ja sanojen rytmittäminen eivät tulleet täysin yllätyksinä.

Jotta virheetön ja oikeaoppinen saduttaminen onnistuu, tulee menetelmää harjoittaa monia kertoja erilaisten yksilöiden ja ryhmien kanssa. Kirjoittamisen tulee rutinoitua niin, että se ei häiritse kuuntelemista. Pysähtyessään kuuntelemaan, saduttajalla on suuri riski lopettaa kirjoittaminen hetkeksi, jonka jälkeen tekstiin palaaminen muuttuu yllättävän vaikeaksi.

7.2 Luottamuksen syntyminen ja säilyttäminen

Jo aiemmin mainittujen nauhoittamiseen liittyvien seikkojen lisäksi, nauhurin käyttäminen toi myös uusia haasteita. Sadutusten purkaminen sanasta sanaan ääniraidan ja muistiinpanojen avulla vei paljon aikaa. Joitakin kohtia nauhoituksesta joutui käymään läpi monta kertaa, koska puheesta oli välillä vaikea saada selvää.

Vaikka kirjoitimme sadutukset puhtaaksi välittömästi sadutustilanteiden jälkeen, pääsimme lukemaan tarinat sadutetuille ITE-taiteilijoille vasta seuraavalla tapaamiskerralla. Luimme sadutukset ääneen ja keskustelimme niistä. Sadutusmenetelmän mukaisesti tarjosimme tarinoiden korjausmahdollisuuden. Sadutukseen jälkikäteen palatessa oman kerronnan koettiin kuulostavan ”jotenkin sekavalta”, kun puheessa toistuvat

maneeritkin oli kirjattu ylös. Koulussa opittu oikeinkirjoitus vaikutti selvästi taustalla; kerrontaa olisi haluttu mielellään muuttaa kauemmaksi puhekielestä. Kerrattuamme sadutusmenetelmän ydinajatuksat ja vakuutettuamme ettei väärää tekstiä ole, ajatus oikeaoppisesta kerrontatavasta hellitti.

Huomasimme myös positiivisia puolia sadutusta jälkeensä läpikäydessämme. Kerronnassa toistui vaikeita asioita, joiden läpikäyminen yhdessä oli varmasti tarpeellista. Oman sadutuksen kuuleminen saduttajan lukemana auttoi ehkä huomaamaan huolen aiheen selkeämmin.

Kolme neljästä sadutettavasta ei halunnut tehdä muutoksia kerrontaansa. Näitä kolmea ITE-taiteilijaa saduttaessa onnistuimme kirjaamaan kerronnan pääpiirteittäin heti sadutustilanteessa. Näin ollen pystyimme palaamaan sadutukseen jo välittömästi sadutuksen jälkeen. Jälkikäteen korjatessa sadutuksessa haluttiin tehdä joitain tarkennuksia kerrontaan, ja jotkin asiat haluttiin jättää tarinoista pois. Muutokset eivät olleet kokonaisuuden kannalta oleellisia. Sadutuksen ulkopuolelle rajatut asiat olivat yksityisiä ja henkilökohtaisia. Kunnioitamme täysin päätöstä olla julkaisematta näitä ajatuksia, opinnäytetyössämme mukana olevat henkilöt kun esiintyvät omalla nimellään ja kasvoillaan.

8. SADUTUSTEN TEEMAT

Opinnäytetyömme kannalta on tärkeää ohjata sadutus ITE-taiteilijoiden luovan ilmaisun suuntaan. Tästä syystä suunnittelimme valmiiksi teemoja, joiden kautta saisimme mahdollisimman kattavaa informaatiota. Ohjasimme sadutusten aikana tarvittaessa kerrontaa teemojen suuntaan.

Olemme jakaneet sadutusten teemat viiteen eri osa-alueeseen:

tuntemukset itseä toteuttaessa, luovan ilmaisun vaikutus arkielämään, itseilmaisun vaikutus omaan persoonaan, teetkö taidetta - oletko taiteilija sekä itseilmaisun tulevaisuus.

Emme käyttäneet sadutuksissa kysymyslomaketta tai muutakaan valmista kaavaa, koska sadutusmenetelmälle on ominaista tilanteen yksilöllisyys. Jokainen sadutettava ohjaa tilannetta aina haluamaansa suuntaan. Liian tarkasti määritellyt teemat, olisivat voineet muuttaa tilanteen haastatteluksi.

8.1 Tuntemukset itseä toteuttaessa

Halusimme ITE -taiteilijoiden kuvailevan omaa luovaa prosessiaan; olotilaa sekä mielenmaisemaa. Vapaan kerronnan kautta saimme persoonallisia ja henkilökohtaisia kuvauksia itseilmaisusta ITE-taiteilijoiden omin sanoin.

Usein luovalle tekemisellä on ominaista flow-kokemukset sekä voimaantumisen tunne. Selvitimme näiden tunnekokemusten esiintymistä heidän luovissa prosesseissaan.

”Se on ku minä oon maalannu vesiväreillä ni minä saan siitä semmosia, semmosia värejä mitä minä tunnen sisältä. Jos saan kertoo yhhen sellasen tappauksen meitä oli sellanen ryhmä siellä kirjoitettii runoja ja sitten kuunneltiin musiikkia ja se ohjaaja sano että siitä musiikista tehään tuota semmonen maalaus siellä oli vissiin joitakin värikyniä joilla me tehtiin ja toiset maalas maisemia ja näitä kaikkia konkreettisia ja minulle tuli sitten kaikkea muuta siihen, minä kuuntelin sitä musiikkia. Että semmosta, minusta se oli ihan erilainen, ja se oli hämmästyne se ohjaaja. Että semmosta.

Ja tuossa asukastuvalla oli yks kerta sitte semmonen taiteilija meillä, yhtenä iltana ja sekki samalla tavalla meillä

teetti sitten semmosta musiikista ja sielläki ol joku joka oli tehny iha, kokenu sen musiikin iha eritavalla. Minä, minulla on aina tuota, musiikki tuo semmosta mielihyvää ja semmosta ilostamieltä joillakin. mutta joilleki ei ollukkaan, se sama musiikki oli ihan toisella tavalla koettu.

Henkilökohtasuus tuli esille. Joo semmosta.

Kyllä minusta, sen musiikin mukkaan varsinnii jos on tuota klassistamusiikkia, nii se on niin avara, niin laaja-alanen kokemus että siitä voi saada vaikka minkälaista.”

(Ida Kristiina, 9.2.2011)

8.2 Luovan ilmaisun vaikutus arkielämään

ITE -taiteen tekeminen edellyttää elämäkokemusta; ilmaisu perustuu elämän aikana itse opittuihin taitoihin. Kuten olemme jo aiemmin todenneet, työssäkäyvälle ei usein riitä aikaa luovalle itsensä toteuttamiselle.

Siirryttäessä pois työelämästä vapaa-aika kaksinkertaistuu. Arki pitää rakentaa uudelleen, ja siihen tulee löytää sisältöä muualta kuin työstä. Tasapainoisen elämän kannalta on tärkeää, että

ihminen kokee voivansa ohjata arkea ja vaikuttaa elämänsä sisältöön.

ITE -taiteilijoiden arki koostuu pitkälti luovasta ilmaisusta. Omaan tekemiseen ollaan valmiita käyttämään paljon aikaa, arki rytmittyy itseilmaisun mukaan.

”Kyllä mä koen sen myönteisenä, sillä tavalla että ehkä se ajatusmaailmata jopa hienosti sanottuna ajatusmaailmaa monipuolistaa. Rupee ajattelemaa vähä metän puilta. Kyllä, kyllä, ei oo mittään negatiivista.” (Olavi, 18.2.2011)

”No, syön vaan ja sitten piirrän tai maalaan. Se on riittävä, ei muuta tarttekkaa.” (Unto, 16.2.2011)

8.3 Itseilmaisun vaikutus omaan persoonaan

”Ihmisellä on lukuisia mahdollisuuksia määritellä itsensä, muodostaa käsitys siitä kuka on. Hän voi määritellä itsensä tietyn ammattiryhmän edustajana, vanhempiensa jälkeläisenä, jälkeläistensä vanhempana, jonkin harrastajaryhmän jäsenenä, tietyn sukupuolen edustajana (--). Eri aikoina ja eri tilanteissa ihminen määrittelee

itsensä eri kriteereiden perusteella, ottaa itselleen eri identiteettejä.” (Jyväskylän yliopisto).

Tapaamamme ITE-taiteilijat ovat elämänsä aikana tehneet ja kokeneet paljon. Luovuuden ja itseilmaisun palon koetaan olleen tärkeää läpi elämän.

Halusimme selvittää, kuinka luova tekeminen on vaikuttanut käsitykseen omasta itsestä; kokevatko ITE-taiteilijat mahdollisesti muuttuneensa itseilmaisun myötä. Uskomme, että luovuuden vapauttaminen vaikuttaa väistämättä persoonaan. ITE-taiteilijat kertoivat itseilmaisun vaikutuksesta ja sen mukanaan tuomista muutoksista.

”Kyllä se varmaan vaikuttaa, kyllä se varmaan vaikuttaa. Mitäs minä sitten tekisin jos, en mittää. Varsinkaan nyt kun lukeminen on tota [hah hehe] vähän vaikeempaa ku on kaihni.” (Ida Kristiina, 9.2.2011)

”Kyllä minusta on. Sillä tavalla että mä olen rohkeampi. Mä en enää ajattele että mitä toiset ajattelee jos minä teen jotain tai oon tekemättä. Vaan mä teen mitä tykkään ja ajatelkoot toiset mitä haluaa. Mä oon aatellu että mulla on tässä iässä oikeus, oikeus niinku kieltäytyä semmosesta mitä mä en halua ja tehdä sitä mistä tykkään.

Mä oon aatellu että mulla on oikeus ollakin vähän itseks.” (Eija-Riitta, 11.2.2011)

8.4 Teetkö taidetta, oletko taitelija

ITE-taidetta tehdään yksin, eikä ITE-taiteilija itsenäisesti välttämättä pysty, tai edes halua määritellä tekemistään. Työskentelyprosessi on itsessään niin tärkeä, ettei tekemisen tuloksilla ehkä ole edes merkitystä; onko tällöin tekeminen tekijälleen taidetta?

Uskomme, että palautteen saaminen ja samanhenkisten ihmisten kanssa keskusteleminen, voisi selkeyttää käsitystä omasta taiteilijuudesta. Kun vertaistukea ei ole, taiteilijaidentiteetin muodostaminen saattaa olla vaikeaa tai jopa mahdotonta.

”No melkeen [heh].” (Unto, 16.2.2011)

”En mä sano että mä teen taidetta mutta kyllä joskus ajattelen että kun katson niitä omia kuvia niin, niin tota, ajattelen että on ne ihan yhtä hyviä kun jonku taiteilijan tekemät että kai sitä vois kuvitella että sitä jonkinlainen taiteilija vois olla. Ja sitte ku semmosta palautetta saa ulkopuolelta ni se tavallaan niinku vahvistaa sitä että, että

siinä on jotain järkeäki mitä mä teen. Mieheltä oon joskus saanu hyvää palautetta, se on sitte ollu tosi arvokas. Sanonu että ”Tuo on kuule hirmu hyvä”, ni sille antaa sitte suuren arvon kun hän ei yleensä oo kiinnostunu kattomaankaan kuvia. Se on minun kannalta vähän sellasta masentavaa. Sen takia mä tykkäsin mennä aina illalla sillon kun hän oli nukkumassa kuvaboksiin, nettiin, ja ja sinne tuota kommentoimaan muitten kuvia ja kattomaan miten ne on kommentoinu minun kuvia, ja ne oli positiivista ja rakentavaa palautetta. Se niinku itsetuntoa nosti ja kohotti ja loi hyvää mieltä.” (Eija-Riitta, 11.2.2011)

”No en usko. Mä veikkaan että sillon lopettaa ku hautaan, ni muuten pystyy tekemään ihan hyvin niin kauan ku kädet on hyvässä kunnossa.” (Unto, 16.2.2011)

8.5 Itseilmaisun tulevaisuus

Koska opinnäytetyömme on kohdistettu ikäihmisiin, on meidän mielestämme huomioitava heidän elämäntilanteensa, ja tulevaisuuden haasteensa. Toimintakyvyn muutokset ovat mitä luultavimmin edessä.

Halusimme saada tietoa ITE-taiteilijoilta itseltään siitä, ovatko he ajatelleet luovan tekemisensä tulevaisuutta. Oletimme, että itseilmaisun tärkeyden vuoksi heistä jokainen on suunnitellut tulevaisuuttaan toimintakyvyn muutoksia ajatellen.

9. SADUTUSTEN TULOKSET

Sadutustilanne ei poikennut juurikaan aikaisemmista tapaamisistamme näiden ikäihmisten kanssa; keskustelut muotoutuivat alusta alkaen melko luontevasti haastateltavan vapaaksi kerronnaksi. Emme valmistelleet tapaamisillemme tiukkaa haastattelu- tai kyselyrunkoa, vaan annoimme jokaisen henkilön kertoa omasta elämästään, historiastaan sekä nykyhetkestä haluamallaan tavalla.

Sadutustilanteen muista tapaamisista erotti selkeä hetki kerronnan aloittamiselle ja lopettamiselle sekä kerronnan kirjaaminen sanasta sanaan. Sadutettavien tuodessa ajatuksiaan ja tuntemuksiaan esille, me saimme kuuntelemalla ja kirjaamalla paljon hyödyllistä tietoa opinnäytetyötämme sekä Kellokas -kehittämisrakennetta ajatellen.

Tarvittaessa tarkensimme aiheita kysymyksillä, ja ohjasimme kerrontaa asettamiemme teemojen suuntaan. Tapaamisten kestot määrittyivät sen mukaan miten paljon kullakin ITE-taiteilijalla oli kerrottavaa. Meistä tuntui, että aiempien tapaamisten ansiosta myös sadutustilanteet sujuivat melko välittömästi. Aito kiinnostus ja arvostus henkilöitä sekä heidän tekemistään kohtaan edesauttoi

luottamuksen syntymistä. Iästä tai taustoista huolimatta meillä kaikilla oli sama kiinnostuksen kohde; luova itsensä toteuttaminen.

Olimme tyytyväisiä siihen, ettei kukaan sadutettavista kokenut tilannetta uhkaavaksi omalta kannaltaan, eikä kenenkään tarvinnut epäillä kerronnan vääristelyä meidän saduttajien osalta. Olimme aiempien tapaamisten aikana onnistuneet luomaan tavoittelemamme sallivan ilmapiirin, sekä keskinäisen ymmärryksen ja luottamuksen.

Mielikuvituksen merkitys nousi esille jokaisessa sadutuksessa. ITE-taiteilijat tuntevat olevansa erilaisia kuin valtaosa kanssaihmisistä. Oma ”omituisuutta” korostetaan ja sitä pidetään omana vahvuutena. Erilaisuus on tullut esille muun muassa järjestetyille kurseille osallistuessa, kun oma näkemys onkin poikennut täysin muiden osallistujien samankaltaisista teoksista.

Kysyessämme **tuntemuksista itseä toteuttaessa** ITE-taiteilijat kertoivat tunteiden lisäksi käytännön seikoista. Kaikki ITE-taiteilijat puhuivat konkreettisesta tekemisen prosessistaan; mitkä ovat tekemisen lähtökohdat, mitä tekeminen on ja mihin se johtaa. Jokaisella on jo teosta aloittaessa vahva mielikuva siitä, mitä prosessista on syntymässä.

Luovan ilmaisun koetaan vaikuttavan arkeen merkittävästi; se tuo monipuolisuutta ja päämääriä. Luovan tekemisen merkitys elämässä on niin suuri, että sen uskotaan loppuvan vasta kun elämä loppuu. Ainoastaan yksi ITE-taiteilijoista on lopettanut konkreettisen itseilmaisun; Olavin tapauksessa fyysinen toimintakyky on heikentynyt niin paljon, ettei hän enää pysty toteuttamaan itseään. Kertoessaan tästä hän oli hyvin pahoillaan, ja tunsu itsensä selvästi pettyneeksi. Todettuaan tämän hän kuvaili kuitenkin jatkavansa omaa luomistaan ajatuksen tasolla, koska aiheet eivät katoa minnekään.

Itseilmaisun mielletään vaikuttaneen omaan persoonaan

positiivisesti. Sen kautta on opittu tuntemaan itseä paremmin ja saatu rohkeutta kehittyä omaan suuntaan. Luova tekeminen on ITE-taiteilijoiden mukaan vapauttanut muiden odotuksista ja auttanut olemaan ajattelematta muiden mielipiteitä.

Taiteilijaidentiteetti ei ole ITE-taiteilijoille itsestäänselvyys; sadutusten aikana kerrottiin taiteilijuuden olevan jotakin mikä ei välttämättä kosketa itseä. Jokaisen ITE-taiteilijan **näkemyks omasta taiteilijuudestaan** erosi toisistaan. Ida Kristiina piti asiaa merkityksettömänä. Hän pohti sitä, miksi hänen tarvitsisi edes määritellä omaa tekemistään. Eija-Riitta vertasi itseään

ammattitaiteilijoihin, joiden teosten rinnalla hän pystyi näkemään omia valokuviaan. Hänen teoksiaan onkin ollut esimerkiksi VB-valokuvakeskuksen myyntinäyttelyssä. Olavi ei puolestaan näe itseään taiteilijana, koska hän ei miellä kirjoittamista taiteenlajiksi. Kuvataiteen kerääjänä arvostus visuaalista ilmaisua kohtaan on niin suuri, että sanataiteen merkitys on vaikea sisäistää. Untolla on vahvin taiteilijaidentiteetti. Piirtäessään ja maalatessaan hän varma tekemisestään ja kaikki työt ovat teoksia. Tähän varmuuteen vaikuttavat varmasti hänen saamansa positiivinen palaute sekä lähipiiriltä että tuntemattomilta. Maalaaminen julkisilla paikoilla on rohkaissut Untoa näkemään itsensä taiteilijana, koska tauluja on ostettu eri puolilla Suomea.

9.1 Sadutustilanteessa huomioitavaa

Nopeasti kirjoittaessa käsiala muuttuu helposti epäselväksi; kirjoitusjäljestä tulee esimerkiksi tavallista käsialaa pienempää, suurempaa tai venynyttä, ja näin ollen vaikealukuista. Tekstiin palaaminen jälkikäteen voi olla hyvinkin haastavaa. Sadutuksen tulokset kannattaa kirjoittaa puhtaaksi välittömästi sadutustilanteen jälkeen, koska tilanteeseen palaaminen ja kirjoitetun muistaminen on tällöin helpompaa. Jälkikäteen käsiteltyjen asioiden mieleen palauttaminen voi olla vaikeaa. Tilanteen tallentaminen ääni- tai kuvamuotoon voi toimia ratkaisuna tällaisissa tilanteissa.

Sadutustilanteessa tulee huomioida käytännön seikkoja; kirjoittaminen vaatii kunnollisen kirjoitusalustan sekä kynän. Sivun täyttyessä paperiarkin tulee olla helposti vaihdettavissa. Kooltaan paperin kannattaa olla A4, koska pieniä arkkeja kuluu paljon, kun käsiala rönsyilee. Irralliset paperiarkit ovat nopeita vaihtaa ja helppoja käsitellä, edellyttäen kuitenkin, että ne pysyvät järjestyksessä. Ne kannattaa numeroida ennen sadutusta.

9.2 Sadutusten toteutuminen käytännössä

Kahden sadutustilanteen aikana varsinainen sadutus muuttui lähemmäksi haastattelua. Untoa sadutettaessa olimme varautuneet välttämättömään muutokseen, koska tiesimme että hänellä on vaikeuksia puheen tuottamisessa. Emme voineet olettaa, että sadutuksen tulokset olisivat yhtä laajoja ja monisanaisia kuin muiden sadutettavien ITE-taiteilijoiden. Päätimme, että kerromme teemat selkeästi ja kysymme tarvittaessa lisää aiheista.

Olavin kohdalla yllätyimme tilanteen jäykkyydestä, koska aiemmat tapaamiset olivat sujuneet täysin mutkattomasti. Hän oli kertonut meille elämästään sekä ajatuksistaan vapautuneesti. Sadutusta pohjustaessa emme kuitenkaan jostain syystä onnistuneet luomaan samankaltaista välitöntä ilmapiiriä. Olavi vaivaantui selvästi; kerronta muuttui aiempaa asiallisemmaksi. Puheeseen ilmestyi myös maneereja, joita hän ei ollut käyttänyt aiemmilla tapaamiskerroilla. Ratkaisimme tilanteen niin, että esitimme kysymyksiä teemojen tueksi. Sadutustilanteessa kirjoittamaamme tekstiä ja nauhoitusta purkaessa huomasimme, että Olavin persoona ei kuitenkaan välity sadutuksesta. Pohdimme syitä vaivaantuneisuuteen ja tulimme siihen tulokseen, että jatkuva

kirjoittaminen ja tilanteen nauhoittaminen saivat Olavin tuntemaan itsensä epävarmaksi. Hän koki tilanteen arvioivana ja pyrki tästä syystä antamaan itsestään mahdollisimman asiallisen kuvan.

Muiden ITE-taiteilijoiden sadutukset ovat mielestämme jokaisen sadutettavan näköisiä. Niitä luettaessa pystyy hahmottamaan, minkälainen ihminen sadutettava on. Juuri tätä tavoitellen valitsimme opinnäytetyömme tiedonkeruumenetelmäksi sadutuksen. Halusimme ITE-taiteilijoiden persoonallisuuden välittyvän mahdollisimman vahvasti sadutuksista.

KUVA 14 Auringonvalo Väinölänniemellä 2009. Eija-Riitta Mara

10. ITE-TAITEILIJOITA YHDISTÄVÄ FLOW-KOKEMUS

Keskusteluiden ja sadutusten aikana jokainen opinnäytetyömme ITE-taiteilijoista on kuvannut vapaasti omaa luovaa toimintaansa. Yhtenäisinä, tekemiseen liittyvinä termeinä on tullut esille vahva määrätietoisuus, tekemisen into - jopa pakko, kokonaisvaltainen tyytyväisyudentunne sekä ajantajun menettäminen itseä toteuttaessa. Tällaisen toiminnan yhteisvaikutuksena jokainen on tuntenut itsensä tyytyväiseksi, aikaansaavaksi ja onnelliseksi. Arkielämän on koettu rikastuneen oman luovan tekemisen kautta. Elämä on saanut uutta sisältöä, ja näin ollen merkitystä.

”Mulla on tätä elämänrikkautta, ei rahallista, mutta mulla on ollu rikas elämä.” (Olavi, haastattelu 13.1.2011)

Onnellisuuden ja luovuuden tutkimuksessa optimaalisia kokemuksia käsittelevä Mihaly Csikszentmihalyin Flow -teoria kuvaa hyvin ITE-taiteilijoiden toimintaa sekä heidän itseilmaisunsa tuloksia.

Csikszentmihalyin teoriassa taitoja vaativa, haastava, mutta toimintakykyyn ja osaamiseen suhteutettu toiminta palkitsee tekijänsä flow-kokemuksella. Tavoitteiden saavuttamisen myötä syntyy tunne omasta osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista

oman arjen sisältöön sekä laajemmin elämänhallintaan. Ihminen kokee itsensä merkittäväksi sekä tyytyväiseksi. Aktiivisen toiminnan kautta voi tutustua omaan itseeseen uudella tavalla ja löytää sisäistä motivaatiota osa-alueilta, joilla ei välttämättä aiemmin ole toiminutkaan.

Flow on tila, jossa ihminen on syventynyt toimintaansa täysin. Ulkoiset tekijät unohtuvat, ja keskittyminen on katkeamatonta. Kokemus tuottaa itsessään suurta iloa, sen jälkeen ihminen kokee itsensä yhä pystyvämmäksi ja entistä taitavammaksi.

(Csikszentmihalyi 2005, 71)

”Yksi flow-kokemuksen useimmin mainittuja ulottuvuuksia on, että sen kestäessä ihminen pystyy unohtamaan elämän kaikki ikävät puolet. Tämä flow’n ominaisuus on yksi merkittävä seuraus siitä, että iloa tuottavat toiminnot vaativat täydellistä keskittymistä käsillä olevaan tehtävään; silloin ajatuksissa ei ole tilaa merkityksettömälle informaatiolle.” (Csikszentmihalyi 2005, 94)

”Kun olemme flow-tilassa, itsetarkkailulle ei jää sijaa. Koska iloa tuottavilla toiminnoilla on selkeät tavoitteet, vakaat säännöt ja taitoihin suhteutetut haasteet, itsellä on tuskin

lainkaan mahdollisuuksia tuntea oloaan uhatuksi.”

(Csikszentmihalyi 2005, 102)

Flow-kokemuksen voi saavuttaa, kun toiminnan haasteellisuus on tasapainossa toimintakyvyn kanssa, tarkkaavaisuus on herpaantumaton, koska muu unohtuu ympäriltä. Ihminen kokee kontrolloivansa tilannetta, kun hänellä on riittäviä taitoja itsensä toteuttamiseen haluamallaan tavalla. Tällöin huoli epäonnistumisesta katoaa, ja tekeminen muuttuu vapaammaksi. Kun itsensä toteuttaminen on kokonaisvaltaista itsetarkkailu hellittää ja tietoisuus itsestä katoaa. Tavoitteiden tulee olla siis realistisia, jotta flow-kokemuksen ja toiminnan päämäärän saavuttaminen ovat mahdollisia. Tekijän tulisi saada toiminnastaan myös palautetta, koska ulkopuolinen arvostus ja rakentavat mielipiteet vahvistavat onnistumisen kokemusta. Palkitseva toiminta muuttuu itsessään merkittäväksi, koska sen kautta ihminen tuntee onnistuvansa. (Csikszentmihalyi 2005)

”Mä aina innostun hirveesti näistä ideoista, ja sitte se johtaa siihen että mä uppoudun siihen niin kovasti että mä en huomaa ajankulua ollenkaan. Saattaa olla että mä ajattelen, että mä viistoista minuuttia teen tässä tätä, ja sitten mä lähen tekemää jotain mitä on pakko tehdä. Mä

huomaan sitte vähän ajan kuluttua että kolme tuntia

hujautti.” (Eija-Riitta, sadutus 11.2.2011)

Käytimme Csikszentmihalyin Flow -teoriaa pohjana sadusten teemalle - **tuntemukset itseä toteuttaessa**. ITE-taiteilijoiden kuvaillessa luovaa itseilmaisuaan kerronnasta paistoi keveys, vaivattomuus ja palkitsevuus. Itseilmaisu koettiin motivoivana ja luovan tekemisen avulla kerrottiin pääsevän irti arjesta.

ITE-taiteilijat ilmaisevat itseään luovasti silloin kun siltä tuntuu. Työura on jo takana joten suorittamisen pakkoa ei ole, vaan kaikki tehdään omaa henkilökohtaista mielihyvää tavoitellen. Teosten runsaus johtuu siitä, että tekemistä pidetään tärkeänä elämän sisällön kannalta. Kun teokset tehdään itselle, niitä ei ole tarvetta sensuroida vaan tekemiseen voi uppoutua täysin; ITE-taiteilijan ei tarvitse huomioida yleisöä. ITE-taiteilija päättää itse tekeekö työtä koskaan loppuun asti, jatkaako sen työstämistä myöhemmin vai onko se valmis. Teoksia voidaan käyttää myöhemmin uuden teoksen valmistuksessa; esimerkiksi Ida Kristiinan tavoin maalaamalla vanhan teoksen päälle tai kuten Eija-Riitta, käsittelemällä ja yhdistelemällä eri ajankohtana ottamia valokuvia.

11. ITE-TAITEILIJOIDEN TUKEMISTOIMINTA

ITE-taiteilijoiden tukemistoimintaa mallintaaksemme, olemme pohtineet mitä ITE-taiteilijat tarvitsisivat luovan ilmaisunsa tueksi. Uskomme, että ITE-taiteilijoiden tukeminen toteutuu parhaiten, kun saamme heidät samaan tilaan, jossa he pääsevät keskustelemaan muiden, samanhenkisten ja samassa elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa.

Usein heidän lähisukulaisensa tai muutkaan läheiset, eivät välttämättä täysin ymmärrä heidän intoaan luovaa itseilmaisua kohtaan. Näin ollen ITE-taiteilijat eivät pääse jakamaan kokemuksiaan tai keskustelemaan tekemisestään sellaisten ihmisten kanssa, jotka antaisivat palautetta ja kannustaisivat jatkamaan tekemistä.

”Ja sitte ku semmosta palautetta saa ulkopuolelta ni se tavallaan niinku vahvistaa sitä että, että siinä on jotain järkeäki mitä mä teen. (--) (Hyväpalaute) se niinku itsetuntoa nosti, ja kohotti ja loi hyvää mieltä. En minä oo sitä mieltä että tarvii pelkästään kehuja antaa. Että semmonen rakentava palaute joka niinku kertoo että jokin asia ei oo kohallaan töissä, ni minusta se on erittäin

hyödyllistä. (--) Ja jos semmonen palaute jossa saa ideoita siitä miten tän vois tehdä paremmin, ni se on hirmu kehittävä ja hyödyllistä.” (Eija-Riitta, 11.2.2011)

Siihen, miksi läheiset eivät osaa tukea ITE-taiteilijaa, on monta syytä. Yleensä he ovat joko henkisesti tai maantieteellisesti kaukana, eivätkä näin ollen osaa tai edes pysty antamaan palautetta saati kehota jatkamaan luovaa itseilmaisua. Jos läheisillä ei ole omaa itseilmaisun tarvetta, he eivät koe sitä ehkä itselleen tärkeäksi; silloin he eivät myöskään usein ymmärrä miten tärkeää se ITE -taiteilijalla on. ITE-taiteilija tuntee olonsa tästä syystä ulkopuoliseksi, koska kokee että muut pitävät hänen tekemisiään yhdentekevinä ja taiteilijaa itseään omituisena. Mikäli sukulaisilta on saatu palautetta, se on ollut lähes poikkeuksetta hyvää. ITE-taiteilijat kertoivat olleensa erityisen otettuja läheistensä osoittamasta huomiosta. He kaipaivat kuitenkin positiivisen palautteen lisäksi myös kannustusta ja rakentavaa kritiikkiä. Näiden uskottaisiin auttavan teosten ideoinnissa ja omien taitojen kehittämisessä.

11.1 Vertaistuki

Tapaamisillamme on ollut selvästi suuri merkitys kohtaamillemme ITE-taiteilijoille. Erityisen suuri arvo on ollut sillä, että olemme olleet aidosti kiinnostuneita heidän tekemistään teoksista. He ovat kertoneet meille välittömästi tekemisenprosesseistaan, ja halunneet jakaa avoimesti ajatusmaailmaansa kanssamme.

Vuosi 2011 on Euroopan Unionin vapaaehtoistoiminnan teemavuosi. Tavoitteena on lisätä tietoutta vapaaehtoistoinnasta ja sen merkityksestä yhteiskunnassa sekä innostaa uusia vapaaehtoisia mukaan erilaiseen toimintaan. (ks. <http://www.kansalaisareena.fi/index.php?sivu=teemavuosi11>)

Teemavuoteen osallistuen Kuopion kaupunki hakee yksityisiä henkilöitä erilaisiin vapaaehtoistehtäviin. Ulkoiluystäviä, kulttuuriluotseja ja vertaisohjaajia tarvitaan. Tavoitteena on löytää luotettavia, vapaaehtoistoinnasta kiinnostuneita henkilöitä, joiden avulla karsittaisiin yksinäisyyttä ja kohennettaisiin muun muassa ikäihmisten elämänlaatua. (ks. <http://www.kuopio.fi/oleaktiivinen>)

Kuopion kaupungin vanhus- ja vammaispalveluiden päivätoimintayksikön tarjoamista ryhmistä suuri osa onkin jo vapaaehtoisvoimin toimivia, ja iso osa näistä ryhmistä on vertaisohjattuja. Tässä yhteydessä vertaisohjatulla ryhmällä tarkoitetaan sellaista ryhmää, jossa vetäjä on lähellä samaa ikäluokkaa kuin osallistujat. Ohjaajalla ei välttämättä ole varsinaista koulutusta opettamastaan asiasta, mutta hän on perehtynyt aiheeseen kattavasti. Pedagogisen koulutuksen puuttuminen ja omakohtainen ymmärrys toimintavalmiuksista lähentää vertaisohjaajaa ryhmäläisten kanssa. Hän osallistuu samalla tavalla toimintaan kuin muutkin ryhmäläiset, mutta on kuitenkin se henkilö joka ottaa vastuun ryhmän toiminnasta.

Tällaiset vertaisohjatut ryhmät ovat hedelmällisiä paikkoja keskustelun syntymiselle. Siellä ihmiset voivat keskustella samanhenkisten ihmisten kanssa, ja tekemisen ohella keskusteleminen itseilmaisusta on luontevaa. Edellytyksenä olisi kuitenkin se, että osallistujat jakavat samoja kiinnostuksen kohteita. ITE-taiteilijoiden kohdatessa toisiaan ajatusten jakaminen ja vertaistuen saaminen toteutuisi ihanteellisesti.

11.2 Taiteilijaidentiteetin löytäminen ja ylläpitäminen

Ihmisen identiteetti, käsitys ja tiedostamaton todellisuus omasta itsestä, rakentuu läpi elämän. Identiteetti ei ole yksi eheä kokonaisuus, vaan se koostuu monien eri prosessien ja elämäntilanteiden summasta. Jokaisella ihmisellä on monta eri identiteettiä elämänsä aikana. Ne muodostuvat ihmisen määritellesä itseään erilaisten ryhmien, yhteisöjen ja arjen muuttujien kautta. Identiteetti ei tule koskaan valmiiksi vaan muotoutuu läpi elämän, jatkuvana prosessina. (Jyväskylän yliopisto)

Tapaamamme ITE-taiteilijat kokevat, että luovuus on ollut läsnä heidän elämässään lapsuudesta lähtien, mutta aikaa ja paikkaa tekemiselle ei ole aiemmin löytynyt. Taiteilijaidentiteetti on siis kehittynyt jo pitkän aikaa, mutta se on noussut voimakkaammin esille vasta viime vuosien tai vuosikymmenten aikana. Tähän identiteettiin tutustuminen on vasta alkutekijöissä. Kannustusta ja tukea tarvitaan, jotta identiteetin muodostaminen ja kehittyminen voi jatkaa esteettä.

Oman itsen peilaaminen ryhmään tai yhteisöön on ihmiselle luontevaa. Elämän aikana jokainen ihminen kuuluu vähintään

perhe- ja ammattiyhteisöön. Näiden lisäksi myös harrastusten ja ystävyysuhteiden kautta ihminen tuntee kuuluvansa johonkin ryhmään. Taiteilijaidentiteettinsä kanssa ITE-taiteilija on uudessa tilanteessa, jossa vertaisryhmää ei kuitenkaan välttämättä ole. Taiteilijaidentiteetin muodostamiselle olisi tärkeää, että ITE-taiteilija pääsisi toteuttamaan itseään vapaasti, ja saisi välitöntä tukea sekä palautetta kaltaiseltaan ihmiseltä. Tämä helpottaisi uuden identiteetin hyväksymistä ja itseä tutustumista.

11.3 Henkilökohtaisen tuen tarjoaminen

Keskustelukumppanin lisäksi osa ikääntyneistä ITE-taiteilijoista tarvitsisi toimintakykynsä heikentyessä apua myös omassa luovassa tekemisessään.

Sadutusten ja keskustelujen kautta saamiemme tietojen pohjalta voimme todeta, että luova tekeminen on ITE-taiteilijalle henki ja elämä. Se koetaan yhdeksi merkittävimmäksi sisällöksi elämässä, josta luovutaan vasta sitten kun elämä loppuu. Luovuudesta saadaan rikastusta arkeen. Tekeminen aktivoi ja antaa ilon aiheita

vaikka elämässä olisi muuten vastoinkäymisiä. Luovan itseilmaisun koetaan pitävän yllä sekä psyykkistä että fyysistäkin kuntoa.

”Maalaaminen on isälle hirveä henkireikä.” (Sari Saarti, 19.2.2011)

Valitettava tosiasia on, että ihmisen vanhetessa kehossa tapahtuu toimintakyvyn muutoksia. Joskus nämä muutokset ovat niin radikaaleja, että niiden seurauksena saattaa tapahtua pysyviä muutoksia ihmisen fyysisessä tai psyykkisessä toimintakyvyssä. Arjessa selviäminen vaikeutuu, ja ihmisen täytyy opetella pärjäämään uudella tavalla. Tämä vie paljon aikaa ja voimavaroja. Kun pelkkä arkielämä vaatii kaiken energian, niin luova tekeminen jää helposti taka-alalle.

ITE-taiteilijalle itsensä toteuttaminen on tärkeää jo ainoastaan psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitäjänä, ja näin ollen tekemisen loppuminen vaikuttaa negatiivisesti henkiseen jaksamiseen. Uskomme ettei fyysinenkään kuntoutuminen voi onnistua jos elämästä katoaa sisältö. Jotta elämä jatkuisi meillä jokaisella loppuun asti elämisen arvoisena, tulisi löytää keinoja hankalien tilanteiden tueksi.

”(Mitenkä sitten sun näkymä tulevaisuuteen, miten näät kirjoittamisen jatkumisen tulevaisuudessa?)

Ei kyllä se on nyt loppu. En mää, mulla on niin tämä neuropedia jo että, en mää niinku, ei. Kyllä mä unohan sen. Ihan nyt jonkun semmosen, semmosen tuota päiväkerhoo varten jos ne pyytää ja jotaki, jotaki semmosia.

(Mites sitte, jos ajattelee että sulla ei toimi nyt kädet että et voi kirjoittaa, mutta häviääkö ne jutun aiheet?)

Ei ne häviä, ei ne häviä. Niin kauan kun mulla nyt toimii tämä ajatusmaalima. Päinvastoin minä saatan saade sinne jottain uusiakkii, ainaki näitä vitsiä. Niitähän tulee, ja tuo porukka missä minä tuossa oon, niin ne tykkee niinku ollenkaa, että tää ei oo mikkään vitsikerho. Mutta kun mä pääsen tuonne saunailtaan, jossa on kaheksan miestä ni sitte, sitte kyllä. Niinku sanottu, ni mulla on kaks asiata josta mä en tee vitsiä, ihmisen sairaus ja meidän herramme. Ne on ulkopuolella.

(Olavi, 18.2.2011)

(Mihin tai miten ne purkautuu ne aiheet?)

No kyllä mä nyt ehkä kuuntelen, kuuntelulla. Kuuntelen ihmisiä ja jos siinä on jottain mielenkiintosta ni sen rekisteröi ja ku tulee kottii, jos se on mielenkiintonen ni mä sen heti kirjotan.”

(Olavi, 18.2.2011)

Olavi on esimerkkitapaus siitä, kuinka luova itseilmaisuu voi loppua toimintakyvyn heikennyttyä. Hän pystyisi jatkamaan tekemistään, jos joku kävisi kirjoittamassa muistiin hänen puolestaan. Ideoita kirjoituksiin on, ja uusia syntyy edelleen, mutta hän ei pysty niitä enää kirjoittamaan, koska kädet eivät toimi. Nauhurille lukeminen on toiminut väliaikaisena ratkaisuna toimintakyvyn paranemisen toivossa, mutta kun tilanne ei ole korjaantunut entiselleen, on nauhoittaminenkin jo jäänyt. Taustalla on epävarmuus siitä tavoittavatko tekstit äänimuodossa enää ketään.

12. ITE-TAITEILIJOIDEN YHTEINEN TAPAAMINEN

Järjestimme opinnäytetyössämme mukana olleille neljälle ITE-taiteilijalle yhteisen tapaamisen. Tapaamispaikkana oli Suokadun päiväkeskuksen Turinatupa (Suokatu 6, Kuopio), jonka saimme käyttöömmme torstai aamupäiväksi 10.3.2011. Tila on mielestämme viihtyisä ja intiimi, miltei kodinomainen. Nämä asiat olivat mielestämme tärkeitä huomioida tilaa valittaessa, koska halusimme luoda tapaamiselle mukavan ja välittömän ilmapiirin.

Tapaamisen tarkoituksena oli jakaa yhteisesti jokaisen omia kokemuksia luovasta itseilmaisusta. Opinnäytetyömme aikana olemme pohtineet vertaistuen tärkeyttä luovassa prosessissa, ja sen merkitys nousi esille jokaisen tapaamisen aikana. Halusimme tarjota ITE-taiteilijoille mahdollisuuden tavata samanhenkisiä ihmisiä, joiden kanssa he voisivat keskustella rakentavasti. Tavoitteenamme oli selvittää edellä mainittuja asioita ITE-taiteilijoiden henkilökohtaisia tarpeita sekä tukemistoimintaa ajatellen; mihin asioihin kannattaisi kiinnittää erityisesti huomiota ja mihin suuntaan projektia tulisi kehittää tulevaisuudessa.

Kuva 15 Turinatupa; sohvaryhmä, jonka äärellä tarvittava tila myös kahdelle pyörätuolille.

Kuva 16 ITE-taiteilijat; Olavi (vas.), Ida Kristiina, Eija-Riitta ja Unto.

Pohdimme sadutusmenetelmän käyttämistä tapaamisessa vapaan keskustelun rinnalla. Aiempien kokemusten pohjalta päätimme sisällyttää sadutuksen tapaamiseen vain yhteisenrunon muodossa, koska koko tapaamisen saduttaminen olisi vaikeuttanut tilannetta.

Teimme ennen tapaamista tuntisuunnitelman (Liite 4), jonka mukaan toimimme. Ensimmäisenä ITE-taiteilijat esittelivät itsensä ja kertoivat omasta luovasta itseilmaisun lajistaan. Tulostimme havaintomateriaaliksi kuvia heidän maalauksistaan, valokuvistaan ja kirjoituksistaan. Nämä tukivat jokaisen kerrontaa ja havainnollistivat toisille kunkin ITE-taiteilijan persoonallista tyyliä. Suunnitellessamme tapaamista pohdimme, että olisimme pyytäneet jokaista tuomaan omia teoksiaan mukanaan. Tulimme kuitenkin siihen tulokseen, että väritulosteet teoksista riittävät havainnollistamaan ja ovat välimatkojen takia helpompia.

Tutustumisen jälkeen jokainen kertoi luovan itseilmaisun vaikutuksesta elämäänsä ja omaan itseen. Työelämä ja parisuhteet nousivat puheen aiheiksi. Niiden koettiin muokanneen persoonaa, mutta myös osittain estäneen taiteilijaidentiteetin kehittymistä luovassa ilmaisussa.

Kuva 17 Yhteistapaamisessa esiteltyä havaintomateriaalia.

ITE-taiteilijat kertoivat mielellään luovasta tekemisestään; kaikki uudet ja vanhemmat kokemukset itseilmaisun alueella haluttiin jakaa. He innostuivat toistensa teoksista ja taidoista. Toisten ITE-taiteilijoiden kokemusten kautta huomattiin myös oman ilmaisun laajuus. Mitään omasta osaamisesta ei haluttu jättää käsittelemättä.

Meidän ei tarvinnut ajatella omaa rooliamme tapaamisen aikana, koska tilanne eteni luontevasti omalla painollaan. Seurasimme kunkin ITE-taiteilijan kerrontaa sivusta, osallistuen väliajoin vain ohjaamalla keskustelua tuntisuunnitelman mukaisesti. Untoa

autoimme kertomaan omasta tekemisestään sekä taustoistaan, koska pidempien lauseiden muodostaminen on hänelle vaikeaa. Hän osallistui keskusteluun sanojen lisäksi elehtimällä. Puheenvuoroja ei tarvinnut jakaa, vaan ITE-taiteilijat huomioivat toisensa mielipiteet hyvin ja antoivat vuorotellen tilaa jokaisen kerronnalle.

Kysyimme keskustelun aikana ITE-taiteilijoiden mielipiteitä tukemistoiminnan jatkoa ajatellen. He korostivat yhteisen tapaamisen arvoa. Mielipiteissä painotettiin vertaistuen tärkeyttä.

”Se on musta tärkeää, että joku sanoo, että tässä on jotain järkeä.” (Eija-Riitta, 10.3.2011)

”Ei se varmasti, tuota ois haitakkaan jos tapais yhdessä joitakin saman tyyliä.” (Ida Kristiina, 10.3.2011)

Jokainen oli kiinnostunut tapaamaan samanhenkisiä ihmisiä, joiden kanssa voi keskustella rakentavasti omasta luovasta ilmaisusta. Muun muassa Olavi kertoi olevansa nykyisessä elämäntilanteessaan hyvin yksinäinen, koska hän ei löydä seurakseen samoista asioista kiinnostuneita ihmisiä. Palvelukeskuksessa on kyllä toimintaa, mutta valitettavan harvoin. Lähtiessään hän puhui siitä, kuinka paljon sai tapaamisesta ja miten tärkeää olisi päästä

keskustelemaan tällä tavoin useammin. Hän koki, että samanhenkisiä ihmisiä tavatessa voisi saada uusia ideoita ja näkökulmia omaan arkeen; näiden kautta voi saada mielekästä sisältöä elämään.

Ida Kristiina onnistui tiivistämään ITE-taiteeseen liittyvän tosiasian; tekemisenprosessi tapahtuu yksin eikä muiden tule siihen puuttua. Ohjatuille ryhmille on tyypillistä, että joku ideoi toteutettavia aiheita valmiiksi. Tekeminen tapahtuu yhteisesti ryhmässä; tiettyinä aikoina, tietyssä paikassa. Ryhmässä vertaistukea saa tekemisen yhteydessä automaattisesti, eikä sitä tarvitse erikseen etsiä. ITE-taiteilijoille suunnatussa tukemistoiminnassa tulee ottaa huomioon, että itseilmaisussa ei voi olla mukana kukaan muu. Toiminnan tulisi keskittyä nimenomaan tekemisen prosessin läpikäymiseen ja tulosten tarkasteluun.

Kellokas -kehittämiskäytännön ITE-taiteilijoiden tukemistoimintaan kuuluu myös näyttelytoiminnan mahdollistaminen. Tarkoituksena on tarjota ITE-taiteilijoille mahdollisuus asettaa teoksiaan esille. Kysyimme tapaamisessa kiinnostusta osallistua yhteisnäyttelyyn, jonka kautta he saisivat näkyvyyttä omille töilleen. Olavi ja Eija-Riitta olivat erittäin kiinnostuneita tällaisesta

mahdollisuudesta, kun taas Ida Kristiina ja Unto pitivät näyttelyyn osallistumista vähemmän tärkeänä.

”En minä oo koskaan ajatellu, että niitä näytettäis jossain.”

(Ida Kristiina, 10.3.2011)

Arvioimme tapaamisajaksi kaksi tuntia. Uskoimme ajan riittävän asioiden läpikäymiseen. Kyseessä oli myös heidän ensimmäinen yhteinen tapaamisensa, joten emme tienneet riittääkö keskusteltavaa pidemmäksi aikaa. Tavattuamme ITE-taiteilijoita jo aiemmin tiesimme, että heidän kuntonsa saattaa vaihdella hyvinkin nopeasti. Tämän huomioiden kaksi tuntia tuntui sopivalta ajalta.

Aika kului nopeasti ja keskusteltavaa olisi riittänyt pidemmäksikin aikaa. Puoli tuntia lisäaikaa tapaamiselle olisi ollut mielestämme sopivasti. Emme ehtineet kahdessa tunnissa toteuttaa runoa sadutusmenetelmällä. Olimme kuitenkin varautuneet runon karsimiseen tuntisuunnitelmasta jo etukäteen.

Jos ITE-taiteilijoiden yhteiset tapaamiset jatkuvat Kellokas - kehittämiskeskityksen ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnassa, voidaan tapaamisten sisältöjä jakaa useammalle kerralle. Tapaaminen ei voi mielestämme kestää kolmea tuntia pidempään, huomioiden

ikäihmisten toimintakyvyn; keskittyminen herpaantuu kun fyysinen olo tila heikkenee.

13. ITE-TAITEILJOIDEN VOIMAANTUMINEN VERTAISTUELLISESSA TAPAAMISESSA

”Tarkoittaa (usein muita heikommassa asemassa olevien) ihmisten tai ihmisryhmien mahdollisuuksien ja vaikutusvallan lisääntymistä ja näiden tulemistä tietoisiksi omasta arvostaan. Käytetään myös puhuttaessa omien (henkisten) voimavarojen käyttöönottamisesta”.(Helsingin yliopiston)

Voimaantumisella tarkoitetaan toimintakykyä ja sisäisen voiman tunteen antamista toiselle ihmiselle. Itse sana voimaantuminen on lähtöisin sanasta empowerment, ja samasta asiasta käytetään myös tätä termiä, koska sille ei ole vakiintunut varsinaista suomenkielistä vastinetta. (www.voimaantuvasuomi.org)

Käsitettä käytetään usein sosiaalityön piirissä, terveyden edistämisestä puhuttaessa. Usein sana liitetään nimenomaan työelämässä jaksamiseen, mutta voimauttamisella kuitenkin pyritään yleisesti edistämään ihmisen hyvinvointia, ei pelkästään työssä jaksamisen näkökulmasta.

”Monet tutkijat liittävät empowerment-käsitteen asioiden mahdollistamiseen, voimavarojen löytämiseen, elämänhallintaan sekä toimintavalmiuksien ja toimintakykyisyyden saavuttamiseen.” (Voimaantuminen)

Opinnäytetyössämme olemme pyrkineet pitkälti samoihin asioihin. Olemme etsineet uusia keinoja joilla ikääntyneet ITE-taiteilijat pystyisivät löytämään keinoja toteuttaa itseään, vaikka fyysisiä rajoitteita luovan ilmaisun toteuttamiseen olisikin ilmennyt. Tavoitteenamme on ollut myös mahdollistaa taiteilijaidentiteetin vahvistamista, muun muassa tarjoamalla heille mahdollisuuden tuoda töitään esille näyttelytoiminnan kautta. Toivomme, että tukemistoiminnan avulla he tulisivat tietoisemmaksi omasti taiteilijan arvostaan.

Voimaantumiseen liittyy usein sosiaalinen puoli. Kukaan ihminen ei voi tuottaa tätä tunnetta toiselle, koska se on lähtöisin jokaisen sisältä. Voimaantumisen tunne on silti helpompi saavuttaa, mikäli ympäristö on sille suotuisa. Ihmisen tulisi tuntea olonsa luontevaksi

sekä tasa-arvoiseksi muiden kanssa. Myös ilmapiiri tulisi olla turvallinen ja hyväksyvä. (Oulun yliopisto)

”Voimaantumisteoriassa ihmistä pidetään aktiivisena, luovana ja vapaana toimijana, joka asettaa jatkuvasti itselleen päämääriä (pyrkimyksiä, toiveita, intentioita, haluja) omassa elämänprosessissaan. Itseä ja omia mahdollisuuksia koskevat uskomukset rakentuvat keskeisiltä osin sosiaalisessa kanssakäymisessä.” (Oulun yliopisto)

ITE-taiteilijoiden yhteisen tapaamisen aikana vahvistui tieto siitä, että voimaantuminen toteutuu kun ITE-taiteilijat tapaavat toisensa sallivassa ilmapiirissä. Keskustelun kautta he saivat toisiltaan kannustavaa palautetta teoksistaan; ymmärrys itseilmaisun tärkeyteen ja merkittävyyteen vahvistui.

Pyrimme luomaan yhteistapaamiseen sallivan ilmapiirin kertomalla ITE-taiteilijoille toisistaan jo ennen varsinaista tapaamista; he eivät olleet toisilleen täysin vieraita vaikka tapasivat ensimmäistä kertaa. Jokainen ITE-taiteilija odotti tapaamista, ja heillä oli toisistaan positiivinen käsitys yhdistävien kiinnostusten kohteiden myötä. Tapaamisen aikana he halusivat kuulla toistensa ajatuksia, joten kaikille jäi tilaa kertoa omista näkemyksistään. Ryhmä toimikin

tasavertaisesti, eikä kukaan yrittänyt dominoida tilannetta. ITE-taiteilijat kannustivat toisiaan ja antoivat positiivista palautetta toistensa teoksista.

14. ITE-TAITEILIJOIDEN TUKEMISTOIMINNAN JATKO

Opinnäytetyötä tehdessämme olemme tavanneet ITE-taiteilijoita henkilökohtaisesti useaan kertaan. Olemme päässeet jakamaan heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan sekä kuulemaan heidän toiveitaan. Jokaisella ITE-taiteilijalla on vahva itsetuntemus ja elämäkokemus. He haluavat toteuttaa itseään edelleen ja nauttia nykyhetkestä. Oma luova itseilmaisus ohjaa vahvasti heidän elämäänsä; se luo arvoa itselle, omalle persoonalle. Avointen keskusteluiden ja teemoitettujen sadutusten sekä yhteisen tapaamisen kautta olemme löytäneet tärkeitä asioita tarkasteltavaksi.

Kellokas -kehittämiskäytännön tavoitteena on EU:n vapaaehtoistoiminnan teemavuoden 2011 mukaisesti vaikuttaa kansalaistoimintaan. Ydinajatuksena on, että jokaisella yksilöllä olisi yhteiskunnassamme tasavertainen oikeus hyvään, mielekkääseen ja sisältörikkaaseen elämään. Tavoitteisiin pyrittäessä olisi mielestämme syytä kiinnittää huomiota erityisesti erityisryhmien hyvinvointiin. Kulttuurissamme vallitsee yleinen ilmapiiri, jonka

kautta vaaditaan tuloksia. Erityisryhmien, kuten vanhusten ja kehitysvammaisten taiteen tekeminen lasketaan miltei poikkeukseksi osaksi terapeutista toimintaa. Taidetoiminnan käyttäminen esimerkiksi hoitotyössä on epäilemättä tehokas apuväline, mutta arvioidaanko erityisryhmään kuuluvan henkilön tekeminen vain terapeuttisena toimintana? Taidetta tulisi tarkastella aina teos- ja persoonakohtaisesti, ei yleistäen. Luovan tekemisen hyvien seurausten ei tulisi määritellä täysin koko tekemistä. (Aunola 20.1.2011)

Vaikuttaa vahvasti siltä, että työuran jäädessä taakse ihminen unohdetaan yhteiskunnassamme. Tekeminen muuttuu vähemmän merkittäväksi, ja ikääntyvien ihmisten hyvinvointia tuetaan usein ainoastaan fyysisen terveydenhuollon palveluin.

Vierailtuamme ITE-taiteilijoiden luona olemme huomanneet, että toimintakyvyn muutokset ovat vahvasti läsnä heidän arjessaan. Vaihtelevasta terveydentilastaan huolimatta he jaksavat etsiä elämänsä positiivisia puolia, ja käyttää luovaa ilmaisua oman mielenterveyden ylläpitäjänä sekä arjen voimavarana. Asenteesta riippumatta, jokainen tarvitsisi välillä tukea itseilmaisun jatkamiseen.

Luovan tekemisen huomioiminen ja teoksista keskusteleminen on mielestämme jokaiselle taiteen tekijälle tarpeellista. Luomisen kannattavuus ja oman tekemisen merkittävyys ovat välttämättömiä ymmärtää, jotta motivaatio tekemiseen säilyy. Näiden seikkojen tajuaminen ei välttämättä tule ulkopuolisen henkilön kautta, mutta huomio ja arvostaminen eivät myöskään varmasti ole kenellekään pahitteeksi.

ITE-taiteilijoiden tukemistoimintaa mallintaessamme olemme pyrkineet antamaan kannustavaa sekä rakentavaa palautetta yhteistyössä kanssamme toimiville ikäihmisille.

Keskustelukumppaneiden ja välittömän palautteen tärkeys on noussut esille alusta alkaen. Uskomme järjestämämme ITE-taiteilijoiden vertaistuellisen tapaamisen olevan käyttökelpoinen esimerkki siitä, miten ITE-taiteilijoiden identiteetin tukeminen voisi tulevaisuudessa toteutua.

Vertaistuetuja ryhmiä tarkasteltaessa on todettu, että kun samassa elämäntilanteessa olevat henkilöt toimivat yhdessä, saavat osallistujat tarvitsemaansa tukea (Patama 17.12.2010). ITE-taiteen tekemisen henkilökohtaisen luonteen vuoksi jo olemassa olevat vertaistuetut ryhmät eivät kuitenkaan vastaa suoraan ITE-taiteilijoiden tarpeisiin. Tukemistoimintaa käynnistettäessä tulee

huomioida moninainen ITE-taiteilijoiden ryhmä ja heidän yksilöidyt tarpeensa.

Henkilökohtaisen tuen toteutuminen voisi tapahtua vapaaehtoistoiminnan avulla. Tämä edellyttäisi helposti tavoitettavan koordinoijan, jonka kautta ITE-taiteilija löytäisi luovaa ilmaisuun avustavan henkilön. ITE-taiteilijoiden tapaamiset voisivat toimia myös vertaisohjattujen ryhmien tapaan, jos ITE-taiteilijoiden joukosta löytyy vapaaehtoisia henkilöitä tapaamisten järjestämiseen.

Maarit Patama jatkaa ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan kehittämistä tulevaisuudessa käynnistämällä vertaistuellisen ryhmän. Tavoitteena on, että ryhmä kokoontuu kerran kuukaudessa ja tarjoaa ITE-taiteilijoille heidän tarvitsemaansa vertaistukea. Patamalla on mahdollisuus olla mukana ryhmän toiminnassa. Hänen työpanoksensa tulee painottumaan erityisesti ryhmän käynnistämiseen sekä sallivan ilmapiirin luomiseen ja ylläpitämiseen. Tarkoituksena on käynnistää pieni ryhmä, jota laajennetaan ryhmän vakiinnuttua. Kaikille opinnäytetyössämme mukana olleille ITE-taiteilijoille tarjotaan ensisijainen mahdollisuus olla mukana ryhmässä.

Keräämämme materiaali jää Kuopion kaupungin perusturva-alueen vanhus- ja vammaispalveluiden päivätoimintayksikön sekä PALMU -hankkeen käyttöön. Opinnäytetyömme lisäksi annamme keräämämme kahdentoista ITE-taiteilijan yhteystiedot Maarit Patamalle.

Omalta osaltamme Kellokas -kehittämiskäytännön ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan mallintaminen ei lopu opinnäytetyömme valmistumiseen. Suunnittelemme ja toteutamme **Elämän rikkautta - Ikääntyneiden ITE-taiteilijoiden yhteisnäyttelyn** Kuopion Valtuusto-virastotalolla (Suokatu 42) 11.-23.5.2011. Näyttelyyn osallistuvat opinnäytetyössämme mukana olleet ITE-taiteilijat. Sen yhteydessä on tarkoitus jakaa tietoa ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnasta.

Pyrimme saamaan näyttelylle mahdollisimman laajaa julkisuutta, jotta ihmisten tietoisuus ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan tarjoamista mahdollisuuksista lisääntyisi ja he osaisivat hakeutua mukaan toimintaan. Julkisuus tukisi myös löytämiemme ITE-taiteilijoiden taiteilijaidentiteetin vahvistamista; omia teoksia ei välttämättä ole näytetty monellekaan ulkopuoliselle henkilölle, julkisuuden myötä teokset saisivat huomioarvoa ja niille löytyisi laaja yleisö.

Palvelumuotoilua ikääntyville -projektilla oli merkittävä vaikutus ITE-taiteilijoiden yhteistä tapaamista järjestettäessä; saimme PALMU:lta rahoituksen tarvittaviin kytikustannuksiin. Olavi ja Unto haettiin yhteiseen tapaamiseen invataksilla Leväsen ja Mäntylän palvelukeskuksilta. Ilman kyyditystä he eivät olisi voineet osallistua. Taloudellisten resurssien tarve tuleekin huomioida ITE-taiteilijoiden tukemistoimintaa jatkettaessa, koska ITE-taiteilijat asuvat eri puolilla Kuopiota. Heidän saamisensa yhteen paikkaan edellyttää kyyditysten järjestämistä.

15. PÄÄTÄNTÄ

”Nykykansantaide tarjoaa tekijöilleen ilmaisukanavan, keinon tulla nähdyksi ja kuulluksi. Taiteen välityksellä tekijä voi kertoa elämästään, itsestään, haaveistaan, mielipiteistään ja historiastaan. Se on keino jättää jälkiä maailmaan. Teokset voivat tallettaa tarinoita menneestä nuoremmille, toimia välittäjinä menneen ja tulevan välillä. (--) Teokset voivat toimia eri-ikäisiä ja eritaustaisia ihmisiä yhdistävänä keskustelun avaajana. Monet nykykansantaiteilijat kokevatkin yleisön erittäin tärkeäksi ja esittelevät mielellään teosympäristöään vierailijoille. (--) Ympäristön osoittama kiinnostus ja kiitos saavat työskentelyn tuntumaan merkitykselliseltä ja tärkeältä.”
(Haveri 2010, 222)

Opinnäytetyömme keskeisenä tavoitteena on ollut ITE-taiteilijoiden luovan ilmaisun tukeminen. Työmme aikana olemme tutkineet ITE-taiteen tekemistä henkilökohtaisina prosesseina sekä niiden vaikutusta tekijänsä elämään. Olemme löytäneet ITE-taiteilijoiden henkisen hyvinvoinnin kannalta tärkeitä asioita tapaamalla ja saduttamalla ITE-taiteilijoita.

Tapasimme Maarit Pataman 14.3.2011, ja esittelimme hänelle opinnäytetyömme tulokset. Saimme hyvää palautetta työpanoksestamme Kellokas -kehittämiskäytännön mallintamisessa. Pataman mukaan työmme aikana tehdyt havainnot ovat käyttökelpoisia ja tärkeitä ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan jatkon kannalta. Lähtötilanne opinnäytetyötä aloittaessamme oli, että kukaan ei vielä tiennyt mihin suuntaan ITE-taiteilijoiden luovan ilmaisun tukemista tulisi viedä.

ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan mallintamiseen on annettu vain Pataman työpanos, joten kolmen osa-alueen kehittäminen etenee yksi osa-alue kerrallaan. Pohjatyömme edesauttaa ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan käynnistämistä aiempaa aikataulua nopeammin.

Eri-ikäisten, ja kanssamme hyvinkin eri elämäntilanteissa olevien henkilöiden kanssa toimiminen on sujunut mutkattomasti. On ollut mukava huomata miten samat kiinnostuksen kohteet lähentävät ja yhdistävät. ITE-taiteilijoita kohdatessa roolit eivät jakaantuneet stereotyyppisesti vanhan, viisaan ja nuoren, oppimattoman kesken, vaan kiinnostus toista kohtaan oli molemmin puolista. Rehellisyys, avoimuus ja toisen ajatusmaailman arvostaminen ovatkin olleet poikkeuksetta tapaamistemme kirjoittamaton sääntö.

Yllätyimme molemmat saamastamme lämpimästä vastaanotosta; meidät otettiin alusta alkaen vastaan kuin olisimme kuuluneet lähipiiriin. ITE-taiteilijat olivat kiinnostuneita tapaamaan meidät välittömästi kerrottuamme opinnäytetyöstämme. Vierailut heidän luonaan tuntuivat enemmän kyläilyiltä kuin virallisilta tapaamisilta. Näitä tapaamisia suunnitellessamme olimme varautuneet selventämään työmme tarkoitusperiä yksityiskohtaisesti, mutta epäluuloja opinnäytetyö kokonaisuuttamme kohtaan ei ITE-taiteilijoiden osalta ilmennyt.

Jonnan ajatuksia opinnäytetyöstä

Oli todellinen onnen potku, että saimme Saaran kanssa tämän aiheen. Päätimme jakaa tämän mahdollisuuden, koska olisi ollut todella itsekästä omia koko aihe itselleen. Lisäksi alue oli niin laaja, että sitä ei olisi yksinään saanut valmiiksi, tai ainakaan tässä mittakaavassa missä lopulta aiheeseen perehdyimme.

Meillä molemmilla oli halu tehdä jotakin, mistä olisi todella konkreettista hyötyä jollekin. Tämä aihe mahdollisti sen, ja lisäksi aihealue on kiinnostanut minua siitä asti kuin siihen perehdyimme.

En ollut missään vaiheessa ajatellut tekeväni opinnäytetyötäni jonkun kanssa, ryhmätyönä. Mutta kun tämä mahdollisuus meille tarjottiin, en epäröinyt hetkeäkään ettenkö voisi niin tehdä, ja jakaa tätä kokemusta jonkun kanssa.

Kiinnostus aihetta kohtaan on vain lisääntynyt opinnäytetyön edetessä. Olemme päässeet sen kautta tutustumaan aivan mahtaviin ihmisiin, joihin emme varmasti olisi muuten tutustuneet. Oma käsitys ikääntyneistä ihmisistä on muovaantunut pelkästään positiiviseen suuntaan. On ollut ihanaa nähdä, miten positiivisia ja ihania löytämämme ITE-taiteilijat ovat, vaikka elämä onkin heille tuonut joitakin fyysisiä rajoitteita.

Alusta asti meille oli selvää mitä tulemme tekemään. Aloimme perehtyä aiheeseen hyvissä ajoin, ja opiskelimmekin ehkä jopa liikaa teorian tietoa ennen kuin aloimme kirjoittamaan varsinaista tekstiosuutta. Työ edistyi hyvin aikataulussa, ja parityöskentelymme sujui ilman minkäänlaisia ongelmia.

Opinnäytetyön tekeminen kahdestaan on ollut suuri voimavara. Toiselta on saanut tukea vaikeina hetkinä, silloin kun itselle on tullut hetkellinen epätoivo työn valmistumisen suhteen. Myös se, että on väkisin vastuussa myös toiselle ihmiselle tekemästään työmäärästä,

on kannustanut jatkamaan noina väsymisen hetkinä. Se, että olisi jättänyt jotakin tekemättä, ei olisi kostautunut ainoastaan itselle vaan myös työparille. Juuri tämä seikka on varmasti auttanut meitä saamaan opinnäytetyömme valmiiksi hyvässä aikataulussa.

Olemme sopineet joka päivälle tapaamisen ja katsoneet mitä seuraavaksi teemme, ja korjailleet jo valmiita tekstin osia. Turhia ”lorvimis” päiviä emme ole pitäneet, vaan määrätietoisesti työskennelleet aikataulujen mukaisesti.

Tiimimme on muodostunut saumattomaksi, ”kaksipäiseksi koneeksi”. Vähintään siinä vaiheessa kun aloimme puhua tekemisistämme me -muodossa, aloimme myös kirjoittaa tekstiä saumattomasta. Siitä että jo puolesta sanasta tai pelkästä eleestä ymmärtää mitä toinen tarkoittaa, on ollut suunnaton hyöty kirjoittamisessa. Olemme molemmat melko perfektionisteja, joten välillä tekstin muokkaaminen on ollut melkoista pilkun viilaamista. Onneksi myös visuaaliset mieltymyksemme ovat hyvin samankaltaisia, joten turhia kyyneleitä ei ole tarvinnut opinnäytetyön ulkoasun takia vuodattaa.

Kokonaisuudessaan koko projekti on ollut erittäin antoisa. Meidän onneksemme projekti jatkuu vielä varsinaisen opinnäytetyön

jälkeen näyttelyn suunnittelulla ja toteutuksella. Emme joudu aivan vielä luopumaan kaikista näistä ihanista ihmisistä.

Saaran ajatuksia opinnäytetyöprosessista

En ollut alun perin ajatellut, että tekisin opinnäytetyöni parityöskentelynä. Viimeisten työntäyteisten kuukausien aikana olen kuitenkin ollut onnellinen, että päätimme Jonnan kanssa toteuttaa opinnäytetyömme yhdessä; parityöskentely on mahdollistanut laajan aineiston käsittelyn, ja olemme saaneet jakaa yhdessä vastuun sekä työmme tulokset.

Tavoitteet opinnäytetyötä aloittaessa olivat itselle selkeät. Pyrkimyksenä oli saada mahdollisimman paljon realistista ja käyttökelpoista tietoa ITE-taiteen tukemistoimintaa ajatellen. Työskentelykenttänä Kuopion kaupungin Kellokas - kehittämisrakenne loi opinnäytetyöllemme konkreettisen jatkuvuuden. Tieto siitä, että opinnäytetyöllemme on tarve ja käyttöfunktio antoivat työskentelylle mielekkyyttä.

ITE-taiteilijoiden mahtavat persoonat vaikuttivat työskentelyyn positiivisesti. Heihin tutustuttua halusin saada yhä enemmän aikaiseksi, jotta työllä olisi vielä prosessin jälkeenkin merkitystä

heidän elämässään. Vaikka tapaamiset veivät paljon energiaa, paikasta toiseen liikkeessa ja uusiin ihmisiin keskittyessä, mielestäni sain niistä paljon irti myös itselleni. Elämäntarinoiden ja kokemusten kuunteleminen sai ajattelemaan mikä on tärkeää, sitäkin mitä itse omalta elämältään haluaa.

Koin opinnäytetyöprosessin aikana mielipiteiden jakamisen ITE-taiteilijoiden ja Jonnan kanssa etuoikeudeksi. Keskusteleminen päivittäin työtä tehdessä auttoi jaksamaan ja pyrkimään aina mahdollisimman hyvään lopputulokseen.

Ongelmattoman työskentelyn mahdollisti vahva luottamus itsen ja toiseen. Olemme työskennelleet yhdessä aiemminkin, ja näin ollen tiesimme jo paljon toistemme työskentelytavoista. Mielestäni erittäin tärkeä asia oli yhtäläinen kiinnostus ITE-taidetta ja -taiteilijoita kohtaan, sekä omistautuminen projektille. Toisen innostus ja työpanos syvensivät entisestään omaa mielenkiintoa aiheeseen.

Kirjoitimme opinnäytetyötä sekä yhdessä että erikseen. Sovimme kuitenkin, että itsenäisesti kirjoitettu teksti luetaan aina myös yhteisesti. Yhdessä lukiessa annoimme toisillemme suoraa palautetta ja muokkasimme tekstiä aina tarvittaessa niin, että

kokonaisuudesta muodostui mahdollisimman yhtenäinen. Tällainen tapa osoittautui mielestäni toimivaksi. Tilanteet tuntuivat kannustavilta, ja toisen ilmaistessa mielipiteensä tekstistä oma sokeus itse kirjoitettuun helpotti.

Yhdessä kirjoittaessa oli huvittava huomata kuinka samalla tavalla toinen ajattelee. Kun itse ilmaisi jonkun ajatuksen epäselvästi, toinen osasi usein kirjoittaa ajatuksen eheäksi lauseeksi.

Parhaimmillaan yhdessä kirjoittaminen eteni flow-kokemuksen tavoin niin, että aikakäsitys ja ympäröivä unohtuivat. Väliajoin yhdessä kirjoittamisen ongelmaksi muodostui kuitenkin turha pilkun viilaaminen; saman lauseen toistuva lukeminen alkoi pahimmillaan muistuttaa jonkin uskonnollisen mantran lausumista. Opinnäytetyökokonaisuutta ajatellen oli myös hyvä, että visuaaliset mieltymykset ovat lähellä toisiaan; tekstin ja kuvien asettelusta ei tarvinnut kiistellä.

Mielestäni onnistuimme tavoitteissamme; edesautoimme Kellokas -kehittämisorakennetta eteenpäin omalta osaltamme ja opinnäytetyömme neljä ITE-taiteilijaa saavat tulevaisuudessa mahdollisuuden vertaistukeen.

KUVALUETTELO

KUVA 1 ja 2 Räsänen Saara, 2011.

KUVA 3 Mara Eija-Riitta, 2010.

KUVA 4 Räsänen Saara, 2011. Kuvassa ITE-taiteilija Olavi Heikkinen.

KUVA 5 Räsänen Saara, 2011. Kuvassa ITE-taiteilija Eija-Riitta Mara.

KUVAT 6-8 Mara Eija-Riitta, 2010.

KUVA 9 Pajamäki Jonna, 2011. Kuvassa ITE-taiteilija Ida Kristiina Miettinen.

KUVA 10 Pajamäki Jonna, 2011. Kuvassa ITE-taiteilija Unto Saarti.

KUVA 11 ja 12 Räsänen Saara, 2011.

KUVA 13 Pajamäki Jonna, 2011.

KUVA 14 Mara Eija-Riitta, 2009.

KUVA 15 Räsänen Saara, 2011.

KUVA 16 ja 17 Pajamäki Jonna, 2011.

KUVA 18 Mara Eija-Riitta, 2009.

LÄHTEET

Kirjat

Anttila, P. 2005. Ilmaisuu, Teos, Tekeminen ja TUTKIVA TOIMINTA. Hamina: AKATIIMI Oy

Csikszentmihalyi, M. 2005. Flow - Elämän virta. Helsinki: Tallinna Raamatutrükikoda

Elovirta, A. (toim.) 2005. Omissa maailmoissa - taidetta, terapiaa ja liiteripicassoja. Helsingin: Maahenki Oy

Granö, V.1989. Onnela. Lahti: Kirjapaino Markprint Oy

Granö, V. Honkanen, M. & Pirtola, E.2000. Itse Tehty Elämä - ITE / DIY Lives. Helsinki: Maahenki Oy

Haveri, M.2010. Nykykansa- taide. Porvoo: Maahenki

Hohenthal-Antin, L.2009. Muistot näkyviksi - muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Juva: PS-kustannus

Karlsson, L. Levamo, T-M. & Siukonen, S.2006. Sinun, Minun, Meidän Mango - sadutusta yli kulttuurirajojen, kokemuksia sadutuksesta kehitysyhteistyössä ja kansainvälisyys kasvatuksessa. Helsinki: Taksvärkki Ry

Karlsson, L.2003. Sadutus - avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Juva: PS-kustannus, Opetus 2000

Knuuttila, S. (toim.) 2003. ITE käsillä, Nykykansa- taiteen vuosikirja 2. Hämeenlinna: Maahenki Oy

Knuuttila, S. (toim.) 2005. ITE paikalla, Nykykansa- taiteen vuosikirja 3. Hämeenlinna: Maahenki Oy.

Saresma, T. 2002. Häivähdyks kauneutta - taide suomalaisten arjessa. Helsinki: Kansanvalistusseura

Internet

Helsingin yliopiston kirjaston.VESA – verkkosanasto [viitattu 20.2.2011]. Saatavissa: vesa.lib.helsinki.fi

Jyväskylän taidemuseo. Kulttuuriluotsitoiminta [viitattu 15.12.2010]. Saatavissa: www.jyvaskyla.fi/taidemuseo/museokasvatus/kulttuuriluotsit

Jyväskylän yliopisto. Identiteetti [viitattu 14.1.2011]. Saatavissa: <http://www.jyu.fi/mclinic/mover/teoria/identiteetti.php>

KansalaisAreena ry. Vapaaehtoistoiminta [viitattu 17.1.2011]. Saatavissa: <http://www.kansalaisareena.fi/index.php?sivu=teemavuosi11>

Kuopion kaupunki. Vapaaehtoistoiminta [viitattu 31.1.2011]. Saatavissa: <http://www.kuopio.fi/oleaktiivinen>

Kuopion Kulttuurikanava. Liikettä kuvaan yhteisötaideprojekti tuo iloa ikäihmisten arkeen [viitattu 20.1.2011]. Saatavissa: http://k.kuopio.fi/ikaihmiset/-/asset_publisher/K2Xl/content/liiketta-kuvaan-%E2%80%93-yhteisotaideprojekti-tuo-iloa-ikaihmissen-arkeen

Maaseudun Sivistysliitto [viitattu 20.12.2010]. Saatavissa: www.msl.fi

Oulun yliopisto. Voimaantumisteoria [viitattu 20.1.2011]. Saatavissa: <http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/html/cfadejai.html>

Suomen ortodoksinen kirkkomuseo. Sadutussalkut. [viitattu 20.1.2011] Saatavissa: <http://www.ortodoksinenkirkkomuseo.fi/oppimisymparisto.html>

Suomen Punainen Risti. Ystävötoiminta [viitattu 14.2.2011]. Saatavissa: www.oleystava.fi

Voimaantuminen. [viitattu 20.1.2011] Saatavissa: <http://www.voimaantuvasuomi.org/sirob.pdf>

Haastattelut ja keskustelut

Arpola, Vieno. Toiminnanohjaaja; Myller, Jaana. Toiminnanohjaaja; Reiman, Ulla 2010. Palveluesimies. Kuopio 13.12.2010. Haastattelu.

Aunola, Anniina 2011. Tanssipedagogi. Kuopio 20.12.2011. Haastattelu.

Heikkinen, Olavi 2011. ITE-taiteilija. Kuopio 13.1.2011, 24.1.2011, 1.3.2011. Keskustelut.

Louni, Marja 2011. Suomen ortodoksinen kirkkomuseon museolehtori. Kuopio 20.1.2011. Haastattelu.

Mara, Eija-Riitta 2011. ITE-taiteilija. Kuopio, 21.1.2011, 21.2.2011. Keskustelut.

Miettinen, Ida Kristiina 2011. ITE-taiteilija. Kuopio 25.1.2011, 25.2.2011. Keskustelut.

Patama Maarit 2010. Leväsen palvelukeskuksen toiminnanohjaaja. Kuopio 17.11.2010, 17.12.2010, 17.1.2011, 16.2.2011, 14.3.2011. Keskustelut.

Saarti, Sari 2011. ITE-taiteilija Unto Saartin tytär. Kuopio 19.2.2011. Puhelinkeskustelu.

Saarti, Unto 2011. ITE taiteilija. Kuopio 26.1.2011, 2.3.2011, .Keskustelut.

Sadutukset

Heikkinen, Olavi 2011. ITE-taiteilija. Kuopio 18.2.2011. Sadutus.

Mara, Eija-Riitta 2011. ITE-taiteilija. Kuopio 11.2.2011. Sadutus

Miettinen, Ida Kristiina 2011. ITE-taiteilija. Kuopio 9.2.2011.
Sadutus.

Saarti, Unto 2011. ITE-taiteilija. Kuopio 16.2.2011. Sadutus.

LIITE 1

PALMU - palvelumuotoilua ikääntyville projekti

PALMU on nelivuotinen projekti, joka aloitettiin vuonna 2010. Tutustuimme PALMU -projektiin, projektin tutkimusjohtaja Satu Miettisen kautta. Hän tarjosi Palvelumuotoilua ikääntyville -aihekokonaisuutta projektityöskentelyn jaksollemme. Kokonaisuus nivoutui jaksoomme hyvin, koska kohderyhmänämme olivat ikäihmiset.

“Tutkimusprojektin tavoitteena on kansalaisia hyödyntävien ikääntyvien itsenäistä suoriutumista tukevien uusien sosiaali- ja terveysalan palvelusovellusten ja -käytänteiden sekä tuotantomallien kehittäminen palvelumuotoilun avulla. Kehittämisen ja tutkimustyössä mukana ovat Savonia-ammattikorkeakoulun lisäksi kansalaiset, terveysalan organisaatiot, kunnat, yritykset ja kolmas sektori. Hankkeessa kehitettävät palveluketjut ylittävät hallinnonalat ja organisaatorajat. Uusien palvelumallien kehittämisessä hyödynnetään palvelumuotoilun lisäksi sosiaalisen median ja

tietojärjestelmien kehittämisen antamia mahdollisuuksia. Teknologian tarjoamat mahdollisuudet tukevat käyttäjien osallistamista palvelujen kehittämiseen.”
(Palvelumuotoilua ikääntyville -projektisuunnitelma)

PALMU -projekti on mukana opinnäytetyössämme rahoittajana. Opinnäytetyötämme varten kokoama materiaali sekä sen aikana saamamme tulokset ovat projektin käytettävissä. Projekti on kiinnostunut opinnäytetyössämme erityisesti ikäihmisten itsenäisestä suoriutumisesta sekä syrjäytymisen ja yksinäisyyden ennalta ehkäisystä. ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan koetaan auttavan näissä tärkeissä tavoitteissa.

LIITE 2

Kellokas -kehittämisk rakenne

”(Kellokas -kehittämisk rakenteen) tavoite on parantaa kulttuuri- ja taidetoimintojen saavutettavuutta kotona asuville ikäihmisille kulttuurin vertais- ja vapaaehtoistoiminnan avulla/ välityksellä.”
(Kellokas -kehittämisk rakenteen esittelymoniste)

Kellokas -kehittämisk rakenne on otettu käyttöön syksyllä 2010, Kuopion kaupungin perusturvapalvelu alueen, vanhus- ja vammaispalveluiden päiväkeskustoimintayksikön, Leväsen palvelukeskuksen toiminnanohjaajan Maarit Pataman aloitteesta. Idea Kellokkaaseen syntyi työkehityskeskustelusta, jossa Patama keskusteli esimiehensä Ulla Reimanin kanssa, tulevan sekä menneen vuoden koulutus- ja kehitystarpeista. Patama oli tällöin ilmaissut kiinnostuksensa käyttää enemmän voimavarojaan ikäihmistien päiväkeskustoimintayksikön tarjoamiin, vapaaehtoisten voimin toteutettuihin kulttuurillisiin palveluihin. (Haastattelu 17.1.2011)

Kellokkaan pohjana on **empowerment** (voimaantuminen; Ihmistien ja ihmisyhteisöjen kykyjen, mahdollisuuksien ja vaikutusvallan

lisääntymistä), **sosiokulttuurinen innostaminen** (tarkoituksena on luoda yksilölle sosiaalisia verkostoja esimerkiksi harrastustoiminnan kautta, tässä yhteydessä vertaisohjattujen ryhmien muodossa) sekä **ITE-taide**. Kehittämisk rakenteen sisällöksi on eritelty kolme osa- aluetta; Kulttuuriluotsi -toiminta, kulttuurin ja taiteen vertaisohjattujen ryhmien käynnistäminen sekä ITE-taiteilijoiden tukemistoiminta.

Kulttuuriluotsi

Kulttuuriluotsitoiminnan mallinnus aloitettiin Kuopiossa syksyllä 2010, hyvin tuloksin. Esimerkkinä mallintamiselle toimi Jyväskylän kaupungin kulttuuritoimen uusi vapaaehtoistoiminnan muoto. (Ks. http://www.jyvaskyla.fi/taidemuseo/museokasvatus/kulttuuriluotsit/kulttuuriluotsit_info) Kuopion malli kuitenkin eroaa Jyväskylän mallista. Kuopiossa luotsi -toiminta ohjautuu vanhus- ja vammaispalveluiden kautta. Yhdessä koetun kulttuurielämyksen lisäksi vapaaehtoiset luotsit hakevat ja saattavat luotsattavat tarvittaessa kotiin.

Kulttuuriluotsi on luotsi -toiminnan toimesta koulutettu, kulttuurista kiinnostunut vapaaehtoinen, esimerkiksi eläkeläinen.

LIITE 2

Hän toimii kotona asuvalle vanhukselle ”kulttuurikaverina”. Luotsi on henkilö, joka haluttaessa avustaa, ja jakaa kulttuurikokemuksen ikäihmisen kanssa. Ensimmäisenä yhteistyökumppanina on Kuopion kaupunginteatteri. Kaupunginteatterin kanssa on tehty sopimus, jonka mukaan kulttuuriluotsi pääsee veloitusetta katsomaan näytöstä luotsattavan kanssa. Vuoden 2011 aikana on tarkoituksena laajentaa kulttuuriluotsi -toiminta kattamaan myös museokäynnit.

Kulttuurin ja taiteen vertaisohjattujen ryhmien käynnistäminen

Vertaisohjattujen ryhmien käynnistäminen on Kuopion kaupungin vanhus- ja vammaispalveluiden sekä kulttuuritoimen, yhteistyössä suunnittelema osa-alue Kellokas -kehittämistrakenteessa.

Tarkoituksena on tarjota työskentelytiloja erilaisten vertaisohjattujen ryhmien käyttöön sekä kannustaa ja tukea ryhmien toimintaa.

Vertaisohjatut ryhmät on koettu toimiviksi, koska osallistujat ja vertaisohjaaja jakavat usein samankaltaisen elämäntilanteen. Jo ikääntyneempi ohjaaja osaa ottaa ehkä paremmin huomioon ryhmän erityistarpeet, kuten fyysisen- ja psyykkisen toimintakyvyn

sekä iän mukana karttuneet kokemukset ja taidot. (haastattelu Jaana Myller, 27.10.2010)

ITE-taiteilijoiden tukemistoiminta

ITE -taiteilijoiden tukemistoiminnan tarkoituksena on kotona tai palvelukeskuksissa asuvien ikäihmisten luovan yksilötoiminnan tukeminen, ja siihen kannustaminen. Tavoitteena on selvittää itseoppineisuutta ja luovanilmaisun halua, sekä tarjota ITE-taidetta tekeville, tai tehneille, ikäihmisille mahdollisuus tuoda osaamistaan esille. Tukemistoiminta tullaan suunnittelemaan ITE-taiteilijoiden tarpeiden mukaan, niin että toiminnasta olisi mahdollisimman paljon hyötyä eri ikäihmisille.

Pyrkimyksenä on tarjota myös mahdollisuus näyttelytoimintaan, jonka kautta taiteilijaidentiteetti vahvistuu ja ITE -taiteilijat saavat teoksilleen niiden ansaitsemaa huomiota. Henkilökohtaisen julkisuuden lisäksi näyttelytoiminnalla pyritään tavoittamaan mahdollisimman laaja joukko Kellokas -projektin potentiaalista segmenttiä. Näyttelyiden yhteydessä jaetaan tietoa ITE-taiteesta sekä yhteyshenkilöistä, joiden kautta ikäihminen voi kiinnostuessaan tulla mukaan projektin toimintaan.

LIITE 3

Maaseudun Sivistysliitto (MSL)

”Maaseudun Sivistysliiton (MSL) tavoitteena on aikuiskasvatuksen ja kulttuuritoiminnan keinoin edistää tasa-arvon, ihmisyyden ja maaseutukulttuurin päämäärien toteutumista. Liiton toiminta perustuu alkiolaiseen ja maahenkiseen sivistyskäsitykseen.

MSL tuottaa koulutus- ja kulttuuripalveluja jäsenistölleen ja yhteistyökumppaneilleen.

MSL:n opintokeskus ylläpitää maaseudun, kylien, yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen toiminnan kehittämistä.

MSL:n kulttuuripalvelut tuottavat näyttelyitä, monitaiteellisia kulttuuritapahtumia, seminaareja ja kirjoituskilpailuja.” (Maaseudun sivistysliitto)

LIITE 4

Tuntisuunnitelma ITE-taiteilijoiden yhteiseen tapaamiseen

Paikka: Suokadun päiväkeskus, Turinatupa
(Suokatu 6, 70100 Kuopio)

Aika: torstai 10.3.2011 kello 10 - 12.00

1. Aloitus: ITE-taiteilijoiden tutustuminen
2. Toisten teoksiin tutustuminen havaintomateriaalin avulla (valokuvia teoksista sekä tekstejä)
3. Keskustelua luovasta itseilmaisusta; mitä tuonut elämään ja mitä antanut itselle
4. Kellokas -kehittämiskäytännön ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan esitleminen
5. ITE-taiteilijoiden toiveet ja ehdotukset ITE-taiteilijoiden tukemistoiminnan jatkamiselle
6. Keskusteleminen näyttelytoiminnasta; onko aiempaa kokemusta, tarvetta tai kiinnostusta

(7. Yhteinen runo sadutusmenetelmää käyttäen; aiheena *luovuus, taiteilijuus, minä*)

8. Lopetus

9. Ruokaileminen yhdessä

www.savonia.fi

